

**West-Friese
Archeologische
Rapporten 167**

De bodem in onder boerderij Sally

Archeologisch onderzoek op de locatie Kerkbuurt 13 te Wijdenes onder de voormalige boerderij van het verzet van Wijdenes, gemeente Drechterland

B.C. ter Steege & F.C. Schinning
Met bijdragen van W. Stellingwerf & J. Leek

De bodem in onder boerderij Sally

**Archeologisch onderzoek op de locatie Kerkbuurt 13 te Wijdenes
onder de voormalige boerderij van het verzet van Wijdenes,
gemeente Drechterland**

B.C. ter Steege & F.C. Schinning

Met bijdragen van W. Stellingwerf & J. Leek

Colofon

West-Friese Archeologische Rapporten 167

Titel	De bodem in onder boerderij Sally Archeologisch onderzoek op de locatie Kerkbuurt 13 te Wijdenes onder de voormalige boerderij van het verzet van Wijdenes, gemeente Drechterland
Uitvoerder	Archeologie West-Friesland
Auteurs	B.C. ter Steege (Senior KNA Archeoloog, Archeologie West-Friesland) F.C. Schinning (KNA Archeoloog MA, Archeologie West-Friesland)
Bijdragen	W. Stellingwerf (KNA Specialist Materialen, Archeologie West-Friesland) J. Leek (KNA Archeoloog MA, Archeologie West-Friesland)
Redactie	S. Gerritsen (Senior KNA Archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Veldwerk	S. Gerritsen F.C. Schinning E. van Paridon (Veldmedewerker, Archeologie West-Friesland) A. de Gast (KNA Archeoloog MA) A. Weel (Metaaldetectie, Archeologie West-Friesland)
Vondstverwerking	E. van Paridon
Determinatie	Keramiek Nieuwe Tijd, metaal, bouwkeramiek, natuursteen, pijpaarde: W. Stellingwerf Keramiek Middeleeuwen: J. Leek Munten: F. Postma (Vrijwillig medewerker, Archeologie West-Friesland)
Dataverwerking	F.C. Schinning
Fotografie objecten	F.C. Schinning & W. Stellingwerf
Bewerking afbeeldingen	F.C. Schinning
GIS/kaartmateriaal	F.C. Schinning
Opmaak	F.C. Schinning
Trefwoorden	Opgraving, Middeleeuwse terp, ontginning, Nieuwe Tijd, stolpboerderij

© Archeologie West-Friesland 2021

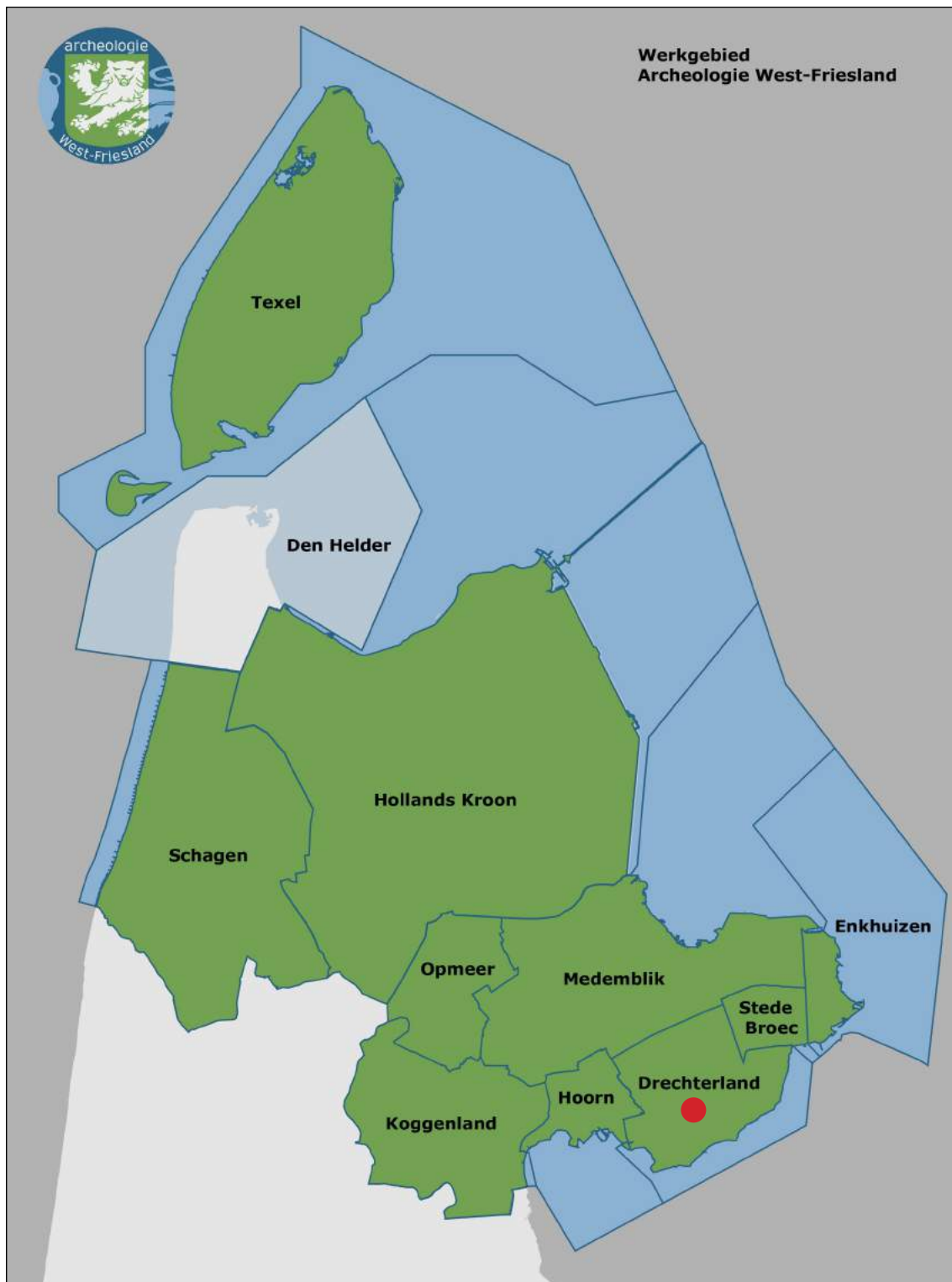
Niets van deze uitgave mag worden veelelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteur.

De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Administratieve gegevens

Project/locatie	Kerkbuurt 13, Wijdenes, gemeente Drechterland
Projectnummer	493
Landelijk registratienummer	4678742100
Centrale coördinaten	x: 139.590 y: 517.090
Datum rapportage	22 december 2021
Datum veldonderzoek	8 t/m 10 juli 2019
Bevoegde overheid	Gemeente Drechterland
Archeologisch deskundige	C.M. Soonius
Beheer en plaats projectdocumentatie	Archeologisch Depot van de Provincie Noord-Holland
Opdrachtgever	Gemeente Drechterland
Opdrachtnemer	Archeologie West-Friesland
Status	Goedgekeurd door het Bevoegd Gezag

Afb. 1. De locatie van het plangebied binnen de gemeente Drechterland in West-Friesland (rode stip).
Op de kaart is het gemeentelijke samenwerkingsverband Archeologie West-Friesland weergegeven.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	9
2. Onderzoekslocatie	12
2.1 Geologie en landschap	12
2.2 Historische ontwikkelingen in Wijdenes	14
2.2.1 Ontginningsgeschiedenis	14
2.2.2 Haven van Wijdenes	15
2.2.3 Huis te Wijdenes	18
2.3 Historische achtergrond van het plangebied	19
<i>Tekstkader: Sally tijdens de Tweede Wereldoorlog</i>	23
2.4 Gespecificeerde archeologische verwachting	23
3. Doel en methode van het onderzoek	25
3.1 Onderzoeksopdracht	25
3.2 Methode	26
3.2.1 Veldwerk	26
3.2.2 Uitwerking	27
4. Resultaten archeologisch onderzoek	29
4.1 Algemeen	29
4.1.1 Fasering	29
4.1.2 Bodemopbouw	29
4.1.3 Mate van verstoring	30
4.2 Fase 1: Bronstijd	30
4.3 Fase 2: tot 1200	31
4.3.1 Ontginningsssloot	31
4.4 Fase 3: 1200-1250	32
4.4.1 Ophoging	32
4.4.3 Kuil S19/S28	32
4.5 Fase 4: 1250-1400	33
4.5.1 Terpophoging	33
4.5.2 Terpsloten S27, S5	33
4.5.3 Vloerlagen	35
4.5.4 Kuil S29	36
4.5.5 Overige sporen	37
4.5.6 Overig vondstmateriaal fase 4	38
4.5.7 Deelconclusie fase 4	38
4.6 Fase 5: Ophoging en uitbreiding terp: 1400-1600	39
4.6.1 Ophoging	39
4.6.2 Kuil	39
4.6.3 Vondstmateriaal uit de 15 ^{de} en 16 ^{de} eeuw	40
4.7 Fase 6: Nieuwe Tijd	41
4.7.1 Muurwerk S2, S3 en S4	41
4.7.2 Waterput S21	42
4.7.3 Dierbegravingen	44

4.7.4 Overige sporen	44
4.7.5 Overige vondsten	45
5. Synthese en samenvatting	47
6. Beantwoording onderzoeksvragen	49
Literatuur	52

Kaartbijlagen

Bijlage 1	Alle sporenkaart
Bijlage 2	Profielen

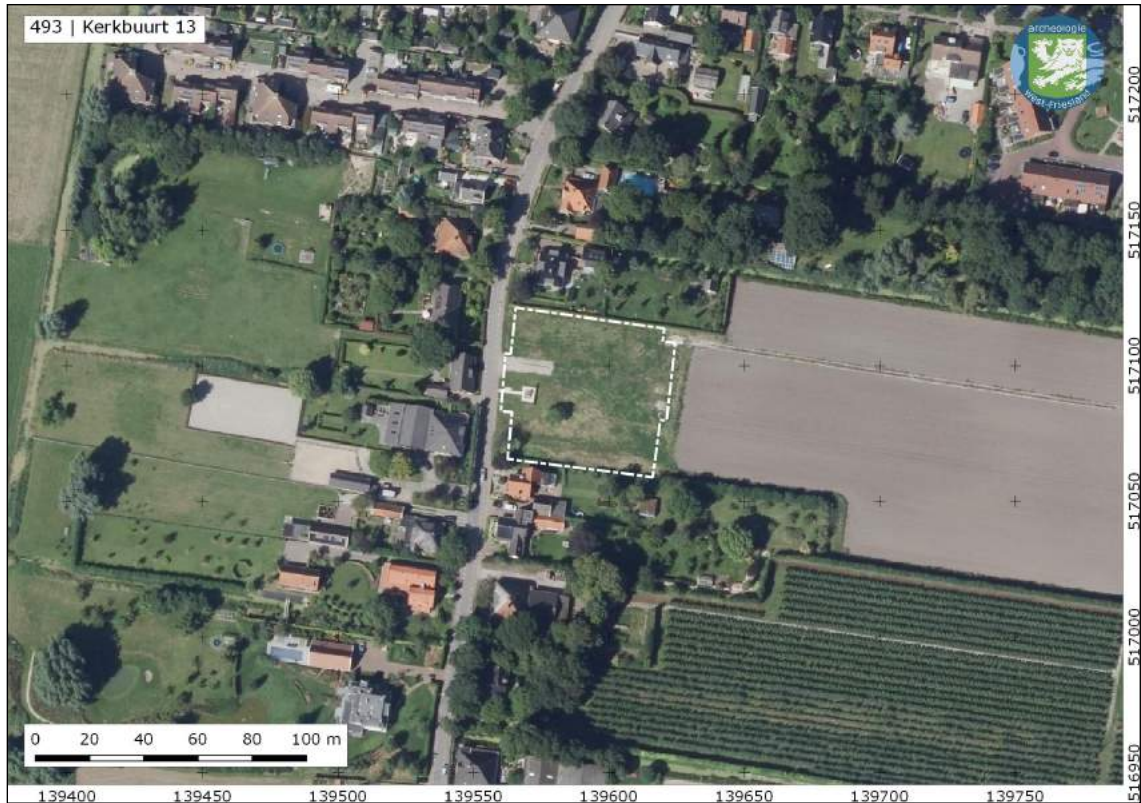
Determinatielijsten en specialistisch onderzoek

Digitaal beschikbaar via www.archeologiewestfriesland.nl

Bijlage 3	Lijst met afbeeldingen
Bijlage 4	Determinatielijsten
Bijlage 5	Dendrochronologisch onderzoek (S. van Daalen)

1. Inleiding

Op 8, 9 en 10 juli 2019 is door Archeologie West-Friesland een opgraving uitgevoerd op het perceel Kerkbuurt 13 in Wijdenes, gemeente Drechterland (afb. 1 en 2). De aanleiding voor het archeologisch onderzoek is de ontwikkeling van het plangebied en het gebied ten oosten hiervan tot woongebied.

Afb. 2. De locatie van het plangebied (witte stippellijn) op een luchtfoto (bron: PDOK).

In 2008 is door RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. ten behoeve van de geplande ontwikkeling een bureau- en inventariserend veldonderzoek uitgevoerd voor het woongebied (circa 4,2 hectare).¹ Het veldonderzoek bestond uit 22 boringen en concentreerde zich op het deel ten oosten van het bewoningslint. Op basis van de resultaten is dit deel vrijgegeven voor archeologisch onderzoek (afb. 3). Aangezien het plangebied destijds bebouwd was en niet onderzocht kon worden, werd de dubbelbestemming archeologie gehandhaafd.² Nadat de boerderij is afgebroken kwam op deze plek een oorlogsmonument 'Sally'.³

Aangezien ook het plangebied ontwikkeld zal worden tot woongebied is in 2017 op verzoek van de gemeente een Archeologische Quickscan uitgevoerd door Archeologie West-Friesland.⁴ Hierin is op basis van historische gegevens en bekende archeologische waarden een gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld. Deze verwachting is getoetst door middel van een veldtoets in de vorm van drie boringen. Uit de veldtoets is gebleken dat het plangebied behoudenswaardig is. Aangezien behoud van eventuele archeologische resten in

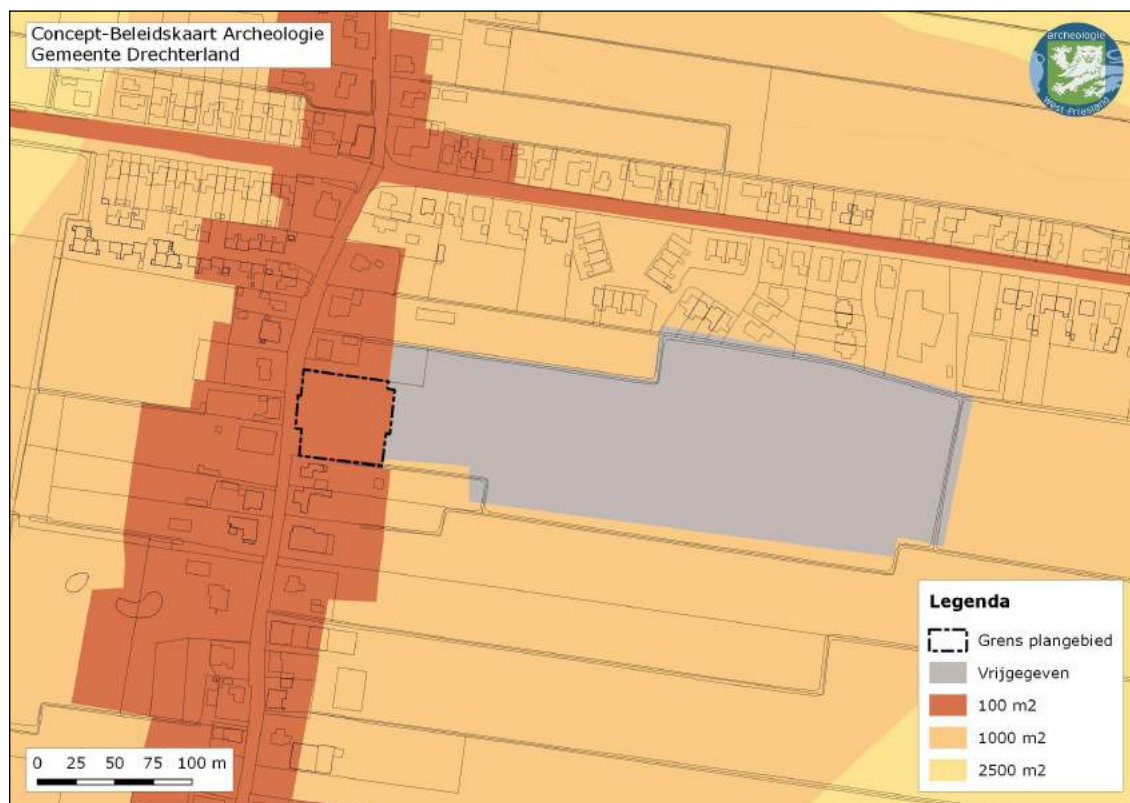
1 Coppens 2008.

2 Bestemmingsplan Drechterland Zuid (vastgesteld 24-06-2013), NL.IMRO.0498.BPDrechterlandZd-vg01.

3 Zie kadertekst 'Sally' in paragraaf 2.3.

4 Schinning & Gerritsen 2017.

situ niet mogelijk bleek, is een opgraving geadviseerd om de resten *ex situ* veilig te stellen. Op basis hiervan is door Archeologie West-Friesland een Programma van Eisen (PvE) opgesteld.⁵

Afb. 3. Uitsnede uit de Archeologische Concept-Beleidskaart van de gemeente Drechterland.

Het plangebied bevindt zich binnen de zwarte stippellijn.

Het vrijgegeven (grijze) deel op de kaart is de locatie van het bureau- en inventariserend veldonderzoek uitgevoerd door RAAP in 2008.

De eindverantwoordelijkheid van de opgraving was in handen van senior KNA archeoloog drs. M.H. Bartels. De projectleider tijdens het veldwerk was senior KNA archeoloog drs. S. Gerritsen. De andere leden van het vaste veldteam waren KNA archeoloog drs. A. de Gast, KNA archeoloog drs. F.C. Schinning en veldmedewerkers E. van Paridon en A. Weel (metaaldetectie). Ook heeft stagiaire J. Jetses geassisteerd bij een deel van het veldwerk. Het graafwerk werd uitgevoerd door D. Ruiter van Loon- en Aannemersbedrijf Fa. W. Zwaan en Zn. uit Wijdenes.

De uitwerking van het archeologisch onderzoek zijn verricht door B.C. ter Steege en F.C. Schinning. Het kaartmateriaal en de opmaak van het rapport zijn verricht door F.C. Schinning. Het vondstmateriaal uit de Middeleeuwen is gedetermineerd en beschreven door J. Leek, het vondstmateriaal uit de Nieuwe Tijd door W. Stellingwerf. De fotografie van de objecten is uitgevoerd door W. Stellingwerf. Daarnaast hebben vrijwillige medewerkers bijgedragen aan het wassen, splitsen en restaureren van de archeologische vondsten.

⁵ Schinning & Gerritsen 2019. In het PvE zijn de eisen geformuleerd waaraan de opgraving en de rapportage moeten voldoen. Tevens zijn vraagstellingen geformuleerd waarop in dit rapport antwoord dient te worden gegeven.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt de onderzoekslocatie besproken. Naast de ligging, komen de geologie en het historische kader aan bod. Vervolgens worden in hoofdstuk 3 de opzet, het onderzoeksdoel en de gehanteerde methodiek beschreven. In hoofdstuk 4 zijn de resultaten uit het onderzoek, waaronder de bodemopbouw, de sporen, de vondsten en de interpretatie hiervan beschreven. In hoofdstuk 5 worden de verkregen gegevens samengevoegd en wordt gepoogd om deze met reeds bestaande inzichten te verbinden. In hoofdstuk 6 worden de onderzoeksvragen uit het PvE beantwoord.

Dit rapport volgt de eisen die daaraan worden gesteld in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 4.1, en het Kwaliteitshandboek Archeologie Hoorn, versie 2.0.

Dank voor de prettige samenwerking gaat uit naar dhr. M. Groefsema, toen nog werkzaam voor de gemeente Drechterland.

2. Onderzoekslocatie

2.1 Geologie en landschap

Aan het einde van de laatste ijstijd lag het plangebied in een schaars begroeid landschap, waar in de loop van die ijstijd zandafzettingen waren afgezet. Geologisch gezien behoren deze zanden tot de Formatie van Twente (Laagpakket van Wierden: dekzand). Na afloop van de ijstijd steeg de temperatuur en smolten de landijsmassa's waardoor de zeespiegel steeg. Hierdoor steeg ook de grondwaterspiegel en vormde zich basisveen op het dekzand. Dit basisveen werd uiteindelijk afgedekt door wad- en kwelderafzettingen.

Tot circa 3.800 voor Chr. was West-Friesland vrij toegankelijk voor de zee. De toenmalige kust bestond voornamelijk uit zandige wadplaten waartussen een groot aantal west-oost georiënteerde geulen lag. Meer landinwaarts gingen de zandige platen over in lagunes waarin klei werd afgezet. Een groot deel van West-Friesland lag in dit lagunaire gebied.⁶ De afzettingen die in deze periode zijn afgezet worden gerekend tot de oudste afzettingen van de Beemster Afzettingen (voorheen Calais II en III, tegenwoordig: Laagpakket van Wormer).

Rond 3.800 voor Chr. ontstonden aan de kust van Noord-Holland op de zandige wadplaten strandwallen die de kust langzaam afsloten. De zee kon vanaf deze periode alleen nog via enkele zeegaten in het achterland doordringen. Via het Zeegat van Bergen drongen getijdengeulen West-Friesland in. Buiten de invloedsfeer van deze geulen vond geen sedimentatie plaats, bleef water staan en vormde zich zodoende veen.⁷ Binnen de invloedsfeer van deze getijdengeulen vond afzetting van zand en klei plaats. Het grovere, zandigere materiaal sedimenteerde in- en direct naast de geul. Het lichtere en kleiiger materiaal werd bij overstromingen verder van de geul vandaan afgezet. Tussen 3.800 en 1.400 voor Chr. verlegden de getijdengeulen enkele malen hun loop. Daardoor heeft de ondergrond van West-Friesland een zeer ingewikkelde opbouw.

Door afnemende zeespiegelstijging, een uitbouwende kust en het ontstaan van strandwallen rond 2.500 voor Chr., vernauwde het Zeegat van Bergen. In deze periode ontstaat een krek-en kommenlandschap waarbij voornamelijk twee grote getijdengeulen actief zijn. Bewoning concentreerde zich voornamelijk op de oeverwallen. Het plangebied ligt in een zone die in deze periode geschikt was voor bewoning.

Rond 1.300 voor Chr. sloot het Zeegat van Bergen en werden de geulsystemen in West-Friesland minder actief. Aanvankelijk werd nog een pakket klei afgezet, maar onder invloed van de verslechterde afwatering begon in grote delen van West-Friesland veen te groeien. De afzettingen uit deze periode worden door De Mulder en Bosch gerekend tot het Hauwertcomplex laag D (voorheen: Afzettingen van Duinkerke 0, tegenwoordig: Laagpakket van Walcheren).

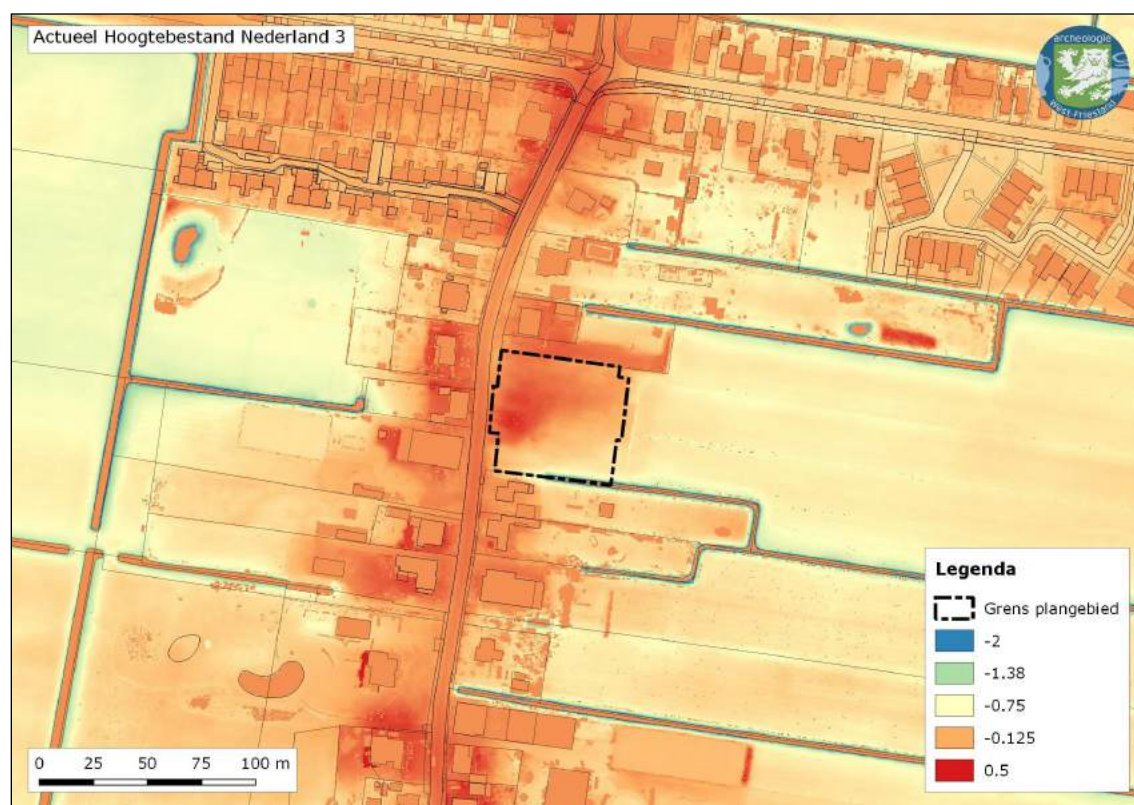
Na het droogvallen van de geulen vond, als gevolg van differentiële inklinking van de verschillende afzettingen, een omkering (inversie) van het reliëf plaats. De aanvankelijk laaggelegen kreekbeddingen en oevers zakten minder in dan de destijds hooggelegen

6 De Mulder & Bosch 1982.

7 Vos *et al.* 2018; Van Zijverden 2017.

kwelders. Hierdoor kwamen de voormalige krekens als ruggen in het landschap te liggen. Het is niet geheel duidelijk wanneer deze omkering van het reliëf plaatsvond. De bewoning in West-Friesland in de Midden- en Late Bronstijd (1.500 tot 800 voor Chr.) concentreerde zich op de flanken van deze geulruggen, maar ook op opgeslibde kwelders.⁸ Door toenemende vernatting werd West-Friesland rond 800 voor Chr. verlaten.

Uit de bodemkaart van Stiboka, ten oosten van Hoorn, blijkt dat het plangebied op tuineerdgronden ligt.⁹ Dit zijn zeer diep humeuze gronden, waarvoor een hoge verwachting geldt voor vindplaatsen uit de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Deze gronden geven namelijk aan dat er een dik pakket van ophogingen uit deze perioden aanwezig is, die als terpen kunnen worden geïnterpreteerd. Deze werden opgebracht nadat mensen waterlast ervoeren door het dalende land. De terpen kwamen te liggen bij een al hoger deel in het landschap; de ontginningsas en binnenwaterkerende dijk, oftewel de Kerkbuurt. De ophoging is eveneens zichtbaar op de Actuele Hoogtekaart Nederland (AHN, afb. 4).

Afb. 4. Op de AHN is zichtbaar dat het plangebied zich bevindt op een hoger liggend deel.

Mogelijk zijn onder deze ophogingslaag Bronstijdsproen aanwezig. Onder en rondom de tuineerdgronden zijn zandige tot zavelige ondergronden aanwezig. In principe concentreerde de bewoning in de prehistorie in West-Friesland zich voornamelijk op dit soort ondergronden. Deze ondergronden vormden relatief droge, goed ontwaterde en daarom goed bewoonbare gronden. Eventuele resten uit deze periode zijn goed geconserveerd gebleven onder de tuineerdgronden.

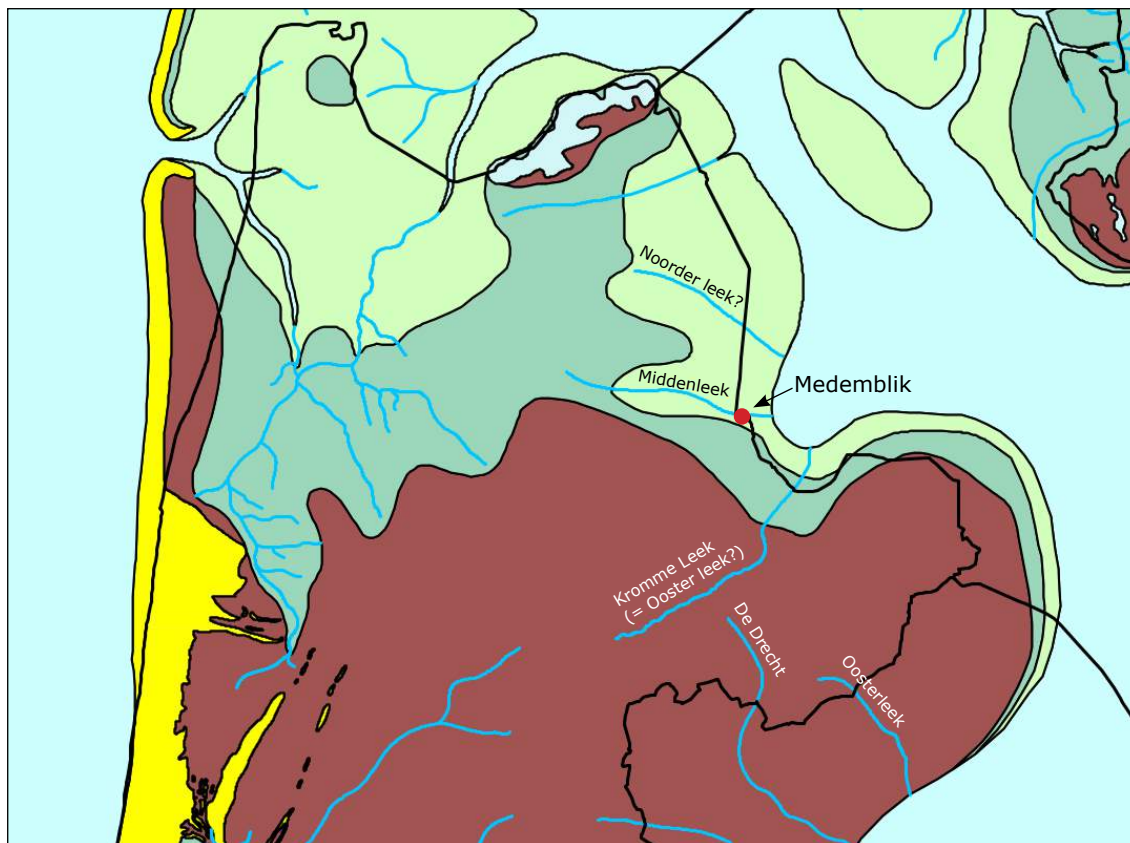
8 De Mulder & Bosch 1982; IJzereef & Van Regteren Altena 1991; Roessingh & Lohof 2011.
9 Wagenaar *et al.* 1987.

2.2 Historische ontwikkelingen in Wijdenes

De naam van het dorp Wijdenes heeft te maken met de oorspronkelijke ligging, buiten de Westfriese Omringdijk. Een *Nes* of *Nesse* is buitendijks land dat zo nu en dan onder water liep; Wijdenes is dus een groot stuk buitendijks land.¹⁰ Het stuk land lag ergens ver ten zuiden van de Zuiderdijk (Westfriese Omringdijk) in de Zuiderzee. Door erosie is een flink deel van het land in zee verdwenen.

2.2.1 Ontginningsgeschiedenis

Vanuit de ontginningsgeschiedenis van West-Friesland is bekend dat de kolonisten zich in eerste instantie vestigden langs de veenstroompjes, de zogenaamde 'leken' (afb. 5). De leken vormden de basis voor de ontginningen. Dit is bekend uit Medemblik, genoemd naar de Middenleek, waar al vanaf de vroege Middeleeuwen bewoning was. De eerste ontginningen in West-Friesland vonden iets ten zuiden van Medemblik op kleinschalig niveau plaats omstreeks de 8ste eeuw. De rest van het gebied werd in de periode tussen de 10de tot de 13de eeuw ontgonnen.¹¹ Wijdenes ligt in Drechterland, waar drie leken liggen: de Kromme Leek, de Leek (Oosterleek) en de Drecht.

Afb. 5. Reconstructiekaart van de kop van Noord-Holland omstreeks 800 na Chr. (Vos 2015). Het bruine vlak geeft het veendek weer. Een recente studie naar het vondstmateriaal uit de Wieringermeer maakt aannemelijk dat het veendek zich in deze tijd een stuk noordelijker uitstrekte dan op deze kaart weergegeven. Op de kaart zien we de veronderstelde loop van de veenrivieren.

10 Van Berkel & Samplonius 2007.

11 Numan 2005, 38.

Besteman heeft gepoogd de structuur en chronologie van de ontginningen van noordoostelijk West-Friesland te reconstrueren.¹² Het meest opvallende resultaat van zijn reconstructie is dat de huidige dorpen aan de as van de Streekweg (Westwoud, Hoogkarspel, Lutjebroek, Grootebroek, Bovenkarspel, Enkhuizen en Gommerskarspel) pas in de 13de eeuw tot stand zijn gekomen en dat de oorspronkelijke 11de/12de-eeuwse nederzettingen meer noordelijk lagen (Zuiderkadijk). Diverse van deze oude locaties zijn dankzij opgravingen en waarnemingen bekend. Met het verlengen van de ontginningen in zuidelijke richting zijn de nederzettingen verplaatst. Sinds de publicaties van Besteman zijn diverse opgravingen aan de Streekweg uitgevoerd. Uit die onderzoeken blijkt dat de oudste bewoning aan deze as dateert vanaf het einde van de 12de eeuw.¹³

Op basis van het model van Besteman is de hypothese geformuleerd dat de dorpen Westerblokker, Oosterblokker en Binnenwijzend een volgende fase in de ontginningen vormen.¹⁴ Daarna zou het meest zuidelijke deel van oostelijk West-Friesland zijn ontgonnen, waarbij de plaatsen Hoorn, Schellinkhout, Wijdenes, Hem, Oosterleek en Venhuizen horen. Samenvattend luidt de hypothese dat het volledige gebied vanaf Medemblik in zuidwaartse richting is ontgonnen. Rond 1200 was vrijwel het gehele veengebied voltooid.

Voor Schellinkhout is recentelijk gebleken, door een archeologisch onderzoek aan Dorpsweg 67, dat de ontginningen niet alleen zuidwaarts maar ook noordwaarts zijn opgeschoven.¹⁵ De opgraving leverde namelijk sporen op vanaf de eerste helft van de 12de eeuw, waaruit blijkt dat Schellinkhout – dat langs de veenstroom de Drecht ligt –, en hoogstwaarschijnlijk ook het veengebied in de directe omgeving, al eerder dan de 12de eeuw is ontgonnen. Verondersteld wordt dat dit ook voor Oosterleek geldt, aangezien deze plaats ook langs een veenriviervtje lag. Wanneer rondom Wijdenes exact is ontgonnen, is nog niet bekend. De oudste historische gegevens van het dorp dateren uit de 13de eeuw.¹⁶ Het wordt echter verondersteld dat Wijdenes ook in de 12de eeuw is ontstaan. Volgens 18de-eeuwse bronnen zou in de kerk van Wijdenes veel tufsteen verwerkt zijn geweest.¹⁷ Een tufstenen voorloper van de kerk uit de 12de eeuw kan dus verondersteld worden.¹⁸

2.2.2 Haven van Wijdenes¹⁹

De haven van Wijdenes wordt pas voor het eerst genoemd in een keur die zeker uit de 16de eeuw en mogelijk voor 1500 dateert.²⁰ Uit de 16de eeuw zijn eveneens enkele vermeldingen in de Sonttolregisters waaruit blijkt dat een deel van de Wijdenesser bevolking zich in de deze periode schipper mocht noemen.²¹ Terwijl bij de meeste dorpen in oostelijk West-Friesland landbouw of het houden van koeien genoemd wordt als belangrijkste bron van inkomsten, is Wijdenes – gezien de ligging – een van de dorpen waarbij de visserij of scheepvaart juist de belangrijkste rol speelt.

12 Besteman 1988, 327-368; Besteman 1990, 91-120.

13 Duijn 2011.

14 Schrickx 2009, 8-11.

15 Schrickx & Duijn 2017, 150.

16 Gerritsen, Kossen, Meijer & Bartels 2013, 185. De vermelding van Wijdenes heeft betrekking op de slag tussen de Westfriezen en Floris V, die wordt genoemd in de Rijmkroniek van Melis Stoke.

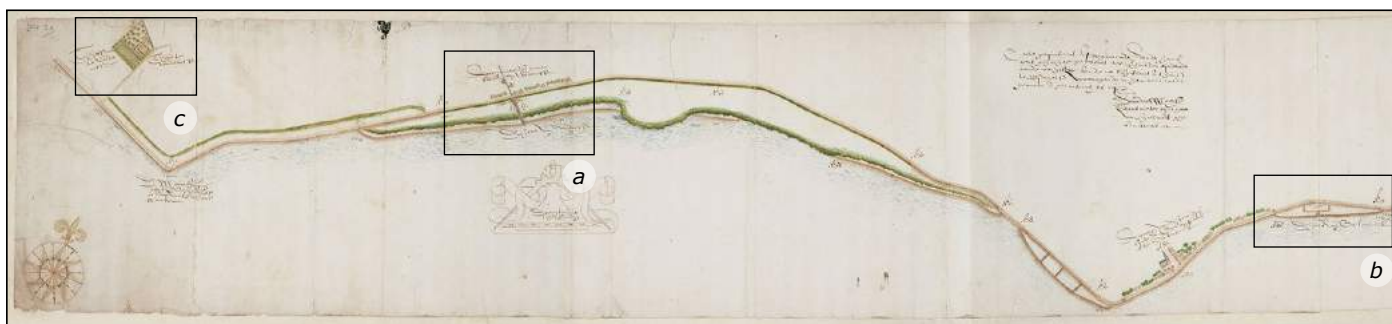
17 Numan 2005, 40 & 209.

18 Schrickx 2009, 10.

19 Tekst grotendeels uit Gerritsen, Kossen, Meijer & Bartels 2013, 185-186.

20 In het genoemde keurboek wordt melding gemaakt van het kiezen van een havenmeester. Voor meer info Boon 1981, 3 en 11.

21 Boon 1981, 8.

Afb. 6. De oudste gedetailleerde kaart van het gebied door Pieter van der Meersch uit 1638 (collectie HHNK).

Afb. 6a. Detail van de kaart uit 1638 van de haven van Wijdenes.

De oudste gedetailleerde kaart van dit gebied, door Pieter van der Meersch uit 1638, laat een bescheiden haven zien (afb. 6a). Waar de molenkolk in de Zuiderzee uitmondt, is een soort brede sloot of inham getekend, waarvan de beide kanten waren beschermd door een palenketting. De plaats op de kaart wordt aangeduid met *Haven van Wijdenes*, maar er lijkt weinig plaats voor schepen. Mogelijk lag een groot deel van de schepen – wanneer het weer dat toeliet – voor anker vóór de haven. Kleinere schepen zouden dan wel in de inham gelegen kunnen hebben.

Uit de Sonttolregisters blijkt dat het naburige Oosterleek in de 17de eeuw veel belangrijker was voor de handel en de zeevaart dan Wijdenes. In dit licht is het interessant om te zien hoe Van der Meersch deze haven heeft afgebeeld op dezelfde kaart uit 1638 (afb. 6b). In tegenstelling tot Wijdenes heeft de Oosterleeker haven wel een beschermde ankerplaats. Via een opening in een dubbele palenketting komt men in een vierkante door palen omgeven haven, waarbij het lijkt alsof de kades met een wierriem zijn verstevigd. Het verschil in belang wordt onderstreept door drie grote schepen die in de haven zijn afgebeeld.

Het lijkt erop dat de haven van Oosterleek belangrijker was dan die van Wijdenes, maar de

2.2.3 Huis te Wijdenes

Wijdenes is vooral bekend om het *Huis te Wijdenes*, ook wel het Hof genoemd. In het verleden is verondersteld dat op deze plek mogelijk resten van het laatmiddeleeuwse *Kasteel van Wijdenes* liggen, dat in de 13de eeuw door Floris V is gebouwd. Graaf Floris V landde in 1282 met een leger bij Wijdenes om een einde te maken aan de onafhankelijkheid van de Westfriezen. Hij bouwde hier, net als in Medemblik, een kasteel. Het kasteel werd vervolgens in 1296 verwoest bij een Westfrieze opstand.²⁶ De exacte locatie van het kasteel is echter tot de dag van vandaag nog niet gevonden. Vermoedelijk heeft het kasteel gestaan op een plek die nu in het Markermeer ligt. Rond 1500 is namelijk tussen Schellinkhout en Wijdenes veel land weggespoeld door de Zuiderzee en is een inlaagdijk aangelegd.²⁷

Het kasteel stond waarschijnlijk op een stuk land genaamd het Hofland of de Hofweide. Het Hofland bij Wijdenes wordt al vermeld in een stuk uit 1331. In een stuk uit 1525 staat vermeld dat het binnen- en buitendijks was gelegen.²⁸ Een aantal onderzoeken zijn uitgevoerd, zowel op het land als op zee met sidescan sonar, als zoektocht naar het kasteel.²⁹ Tot op heden ontbreken archeologische sporen van het kasteel.

Afb. 6c. Detail van de kaart uit 1638 van het Huis te Wijdenes.

Op de kaart van Van der Meersch uit 1638 is een groot erf te zien met een boerderij en een bakstenen gebouw met een torentje (afb. 6c). Op de kaart staat naast het bakstenen gebouw *T huis te Widenesse* geschreven. Rond dit gebouw is een vierkante structuur getekend, vermoedelijk een sloot, dijkje of bomenrij. Ten westen van het gebouw en de boerderij is een boomgaard getekend. Ten zuiden hiervan bevindt zich een rechthoekig stuk land, vermoedelijk omringd door een sloot. Ten zuiden van het terrein staat geschreven: *T hofflant te Widenesse*.

26 Van Reijen 1979, 81.

27 Boon 1986, 44.

28 Boon 1991, 105.

29 Boon 1986, 55; Exaltus & Orbons 1996.

Ook op de kaart van Johannes Dou uit 1651-1654 is een groot omheind erf te zien met daarbinnen een gebouw afgebeeld, met daarbij de benaming *Huys te Wijdenes* (afb. 7). Op 19de-eeuws kaartmateriaal is alleen nog een stolpboerderij te zien; dit is de boerderij die tegenwoordig nog bestaat en de naam *Hof van Wijdenes* draagt. Het is goed mogelijk dat de boerderij uit de 16de of 17de eeuw dateert en dus al op bovengenoemde kaarten is afgebeeld.

Afb. 7. Detail van het *Huys te Wijdenes* op de kaart van Johannes Dou uit 1651-1654 (collectie Westfries Archief).

Het Huis te Wijdenes is een buitenplaats of hofstede, oftewel een soort landgoed. Het is niet bekend wanneer de buitenplaats is

ontstaan, maar vermoedelijk is dit in de 16de of het begin van de 17de eeuw. Het complex bestond uit een groot bakstenen huis, een stolpboerderij en veel landerijen. De landerijen werden beheerd door de bewoner van de stolpboerderij.

De eerste bekende eigenaar is Dirk Cornelisz Baens, een rijke rechtsgeleerde uit Enkhuizen. Hij wordt voor de eerste keer als eigenaar genoemd in 1637.³⁰ Na zijn overlijden woonde zijn weduwe Agatha Maelson in het huis. In deze tijd werd de buitenplaats ook gebuikt als dijkmagazijn.³¹ Zij verkocht het in 1683 aan Maarten de Haan uit Hoorn. In 1726 verkocht hij de buitenplaats aan de Hoornse koopman Pieter Kalker. Vermoedelijk is het grote bakstenen huis kort hierna afgebroken. Uit 1730 bestaat namelijk een tekening van 't *Hof te Wijdenesse* waarop alleen de nog bestaande stolpboerderij is getekend en niet het bakstenen gebouw. In 1759 is het terrein verkocht aan Klaas Cornelisz Oostwouder, een boer. Twintig jaar later is de boerderij eigendom geworden van de familie Smit. Deze familie heeft tot in de 20ste eeuw op de boerderij gewoond.³²

2.3 Historische achtergrond van het plangebied

De meest nauwkeurige kaart van het gebied is de kaart van Johannes Dou uit 1651-1654 (afb. 8).³³ Langs de Kerkbuurt zijn diverse huizen getekend, maar ter plaatse van het plangebied is geen bebouwing zichtbaar. De eerstvolgende kaart van het gebied is de kaart gemaakt door Govert Oostwoud in 1723 van het ambacht Drechterland (afb. 9). Deze kaart is minder gedetailleerd dan de kaart van Dou, maar ook hier is binnen het plangebied nog geen bebouwing te zien. Opvallend is dat op deze kaart, circa 70 jaar na de kaart van Dou, veertien huizen minder zijn getekend.

30 WFA, toegangsnr 1562, inv.nr 975.

31 Gerritsen 2016, 297.

32 Boon 1986, 49-51; Veldhuis 2011.

33 Collectie Westfries Archief.

Afb. 8. De globale ligging van het plangebied (zwarte cirkel) op de kaart van Johannes Dou uit 1651-1654 (collectie Westfries Archief).

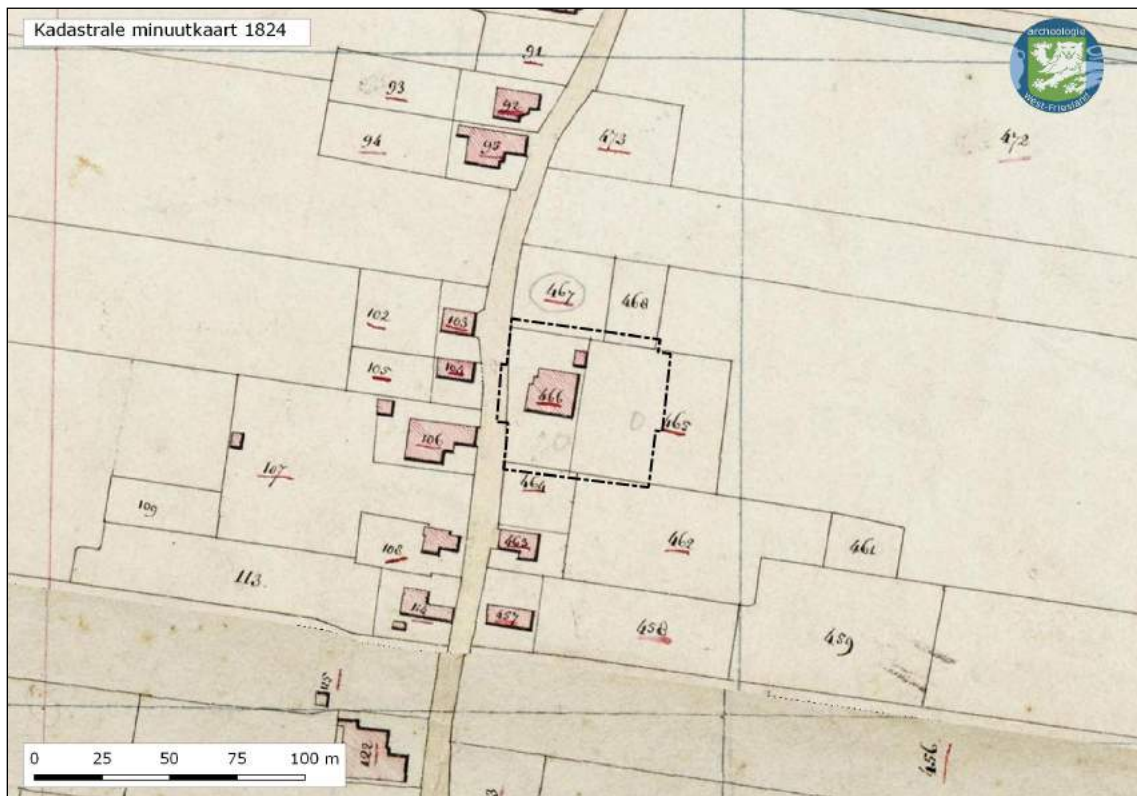
Op de kadastrale minuutkaart uit 1824 is te zien dat op het perceel een Westfriesse stolpboerderij met bijgebouw aanwezig is (afb. 10). Het huis, erf en de twee omliggende boomgaarden en twee weilanden zijn volgens de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel (OAT) uit 1832 in eigendom van Jakob Willemsz ter Hofstede (landman).

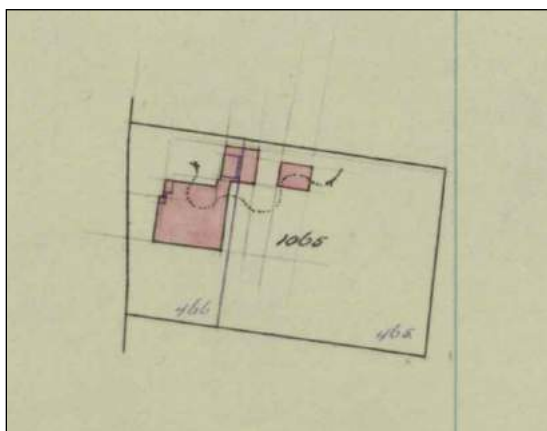
Afb. 9. De globale ligging van het plangebied (zwarte cirkel) op de kaart van Govert Oostwoud uit 1723 van het ambacht Drechterland.

Vanaf 1832 zijn de wijzigingen in eigenaren en de bebouwing op het perceel te volgen in het archief van het kadaster. Het huis en erf zijn na het overlijden van dhr. ter Hofstede (1845/1846) verkocht door zijn vrouw in 1881/1882. Het huis en erf werden eigendom van Luitje Schekkerman (landman). In 1912 is de stolpboerderij verbouwd en is het perceel met het achterliggende perceel samengevoegd (afb. 11).

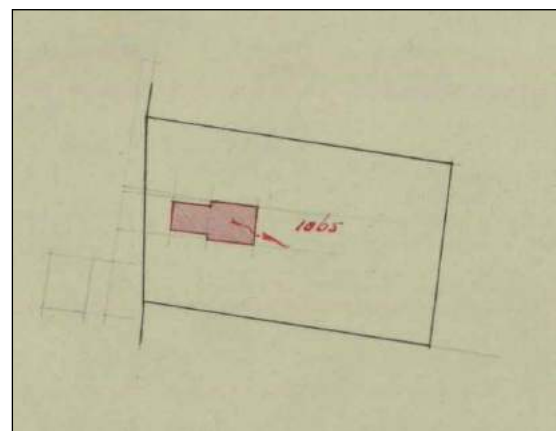
In hetzelfde jaar (1912) is de schuur achter de stolp gebouwd. De heer Schekkerman heeft maar kort van de veranderingen kunnen genieten, want eind 1912 of in 1913 werd Maarten Gerritszoon Bakker (landman) nieuwe eigenaar, waarschijnlijk door overlijden van de heer Schekkerman. In 1929/1930 is ten tijde van de nieuwe eigenaar de stolpboerderij gesloopt en een nieuwe boerderij gebouwd (afb. 12).

Afb. 10. De ligging van het plangebied (zwarte stippellijn) op de kadastrale minuutkaart uit 1824 (collectie: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

Afb. 11. Hulpkaart van het dienstjaar 1913. Verbouw van de stomp en samenvoeging van het perceel in 1912.

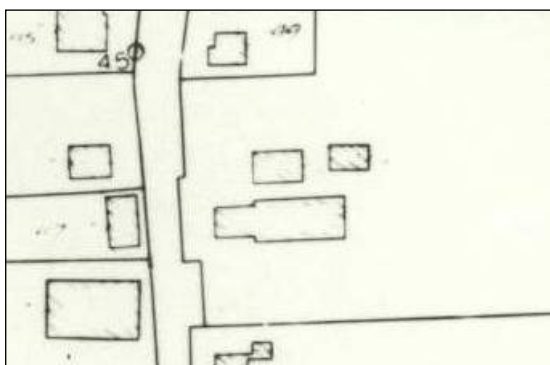
Afb. 12. Hulpkaart van het dienstjaar 1983. De nieuwe boerderij die in 1929/1930 is gebouwd.

De nieuwe boerderij was een woonhuis met daarachter een stolpschuur (afb. 13). In 1933 werden Willem en Annie Marie Kollis eigenaren na overlijden van dhr. Bakker. Tijdens de Tweede Wereldoorlog speelde de boerderij een belangrijke rol (zie kadertekst onder). De heer en mevrouw Kollis verkochten de boerderij in 1956/1957 aan Johannes Jozef Boon (tuinder en bloembollenkweker). De heer Boon laat in 1963/1964 twee bijgebouwen bouwen op het perceel (afb. 14). In 1970/1971 vinden door de ruilverkaveling veranderingen plaats in de percelen. In 1976/1977 worden het huis, erf, schuur en bouwland verkocht aan de vennootschap onder firma "Gebr. N.P. en M.J. Boon" (bloembollenkwekers).

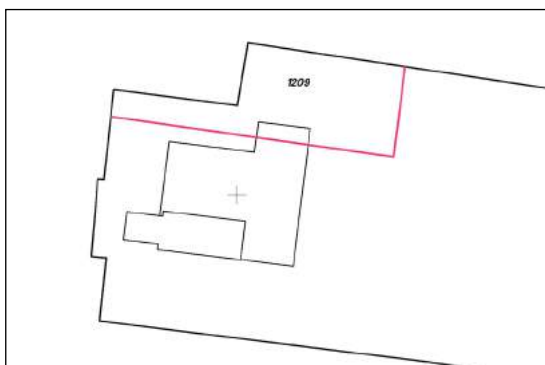
In 2008 zijn de twee bijgebouwen gesloopt en is een grote schuur gebouwd (afb. 15). De boerderij en de grote schuur zijn uiteindelijk in 2012 gesloopt.³⁴

Afb. 13. De boerderij, een woonhuis met daarachter een stolpschuur, gebouwd in 1929/1930. De boerderij speelde een belangrijke rol tijdens de Tweede Wereldoorlog (bron: beeldbank Suyder Cogge).

Afb. 14. Hulpkaart van dienstjaar 1969. Naast de boerderij komen twee bijgebouwen.

Afb. 15. Hulpkaart van dienstjaar 2008. De twee bijgebouwen hebben plaatsgemaakt voor een grote schuur.

Verstoringen

Binnen het plangebied hebben in 2013 saneringswerkzaamheden plaatsgevonden waardoor het bodemarchief van een groot deel van het plangebied is verstoord (zie afb. 17).³⁵ De gesaneerde locatie wordt daarom niet onderzocht. Omdat funderingsresten van de stolpboerderij uit de Nieuwe Tijd niet diep onder het maaiveld liggen, kan tevens een deel verstoord zijn door de bouw en sloop van de boerderij uit de 20ste eeuw en eerdere gebouwen.

³⁴ Historische Vereniging Suyder Cogge.

³⁵ Landview 2011.

Sally tijdens de Tweede Wereldoorlog

De boerderij die tijdens de Tweede Wereldoorlog binnen het plangebied aanwezig was, kreeg na de oorlog als eerbetoon de naam 'Sally'. Vanuit de boerderij verspreidde een verzetsgroep namelijk gedropte goederen voor de ondergrondse strijdkrachten. Het afwerperterrein (met de codenaam 'Sally'), waar wapens en munitie door de Britten werden gedropt, lag vlakbij de boerderij. De goederen werden verborgen in de boerderij onder de vloer en het hooi.

Afb. 16a. De Sally-verzetsgroep poseert kort na de bevrijding in 1945 voor de inmiddels gesloopte boerderij (bron: beeldbank Suyder Cogge).

Afb. 16b. Het monument dat werd opgericht na de sloop van boerderij Sally.

Nadat de boerderij afgebroken was kwam op deze plek een oorlogsmonument, waarin enkele stenen van de boerderij zijn verwerkt. Het monument bestaat uit een plateau, met een bank in de vorm van een parachute en een bakstenen muurtje met aan beide zijden een informatie. Op het muurtje staan beelden van de boerderij, een seinlamp en een haan met dichtgesnoerde snavel. Het monument is voorafgaand aan het onderzoek en de geplande nieuwbouw verplaatst en staat nu in de noordwesthoek van het perceel.

2.4 Gespecificeerde archeologische verwachting

Het plangebied maakt deel uit van een veengebied dat vermoedelijk in de 12de eeuw is ontgonnen. Op basis van de ligging aan het dorpslint, vondstmeldingen nabij het plangebied en de archeologische veldtoets, waarbij een ophogingslaag is aangetroffen, kunnen sporen verwacht worden vanaf de Late Middeleeuwen.

Op basis van het historisch kaartmateriaal kunnen resten aangetroffen worden van een stolpboerderij uit de Nieuwe Tijd. De datering is onbekend. Mogelijk is de stolp gebouwd in de 18de eeuw.

Gezien de zandige en zavelige ondergrond binnen het plangebied kunnen tevens sporen verwacht worden uit de Bronstijd. Gezien de omvang van het plangebied wordt niet hoofdzakelijk gefocust op deze periode. Om gedegen onderzoek te kunnen doen naar vindplaatsen uit deze periode is een grotere oppervlakte nodig.

Afb. 17. Het opschaven van het vlak in werkput 2.

3. Doel en methode van het onderzoek

3.1 Onderzoeksopdracht

Doel van het archeologisch onderzoek is het veiligstellen van de aanwezige archeologische sporen en vondsten, voordat zij door graafwerkzaamheden en nieuwbouw worden vernietigd. In het Programma van Eisen is een aantal onderzoeksvragen geformuleerd die als leidraad bij het archeologisch onderzoek en de uitwerking daarvan hebben gefungeerd. Dit rapport tracht antwoord op deze onderzoeksvragen te geven. Hieronder staan de onderzoeksvragen weergegeven.

Bronstijd

1. Zijn sporen uit de Bronstijd aanwezig binnen het plangebied? Zo ja, wat is de gaafheid, datering en aard van de sporen?
2. Is sprake van een nederzetting op deze locatie of heeft het gebied een andere functie gehad, bijvoorbeeld als akkerland of weidegrond?

Late Middeleeuwen-Nieuwe Tijd (tot bouw stolpboerderij)

3. Zijn sporen aanwezig die dateren van vóór de stolpboerderij op het perceel? Zo ja, hoe oud zijn deze sporen en wat is de functie ervan?
4. Is sprake van een terphoging uit de Late Middeleeuwen? Zo ja, wat voor materiaal is gebruikt om de huisterp op te werpen? Is de terp in één keer of in meerdere fasen opgehoogd? Zijn de zijkanten van de terp versterkt, bijvoorbeeld met zoden? Is onder de terp natuurlijk veen aanwezig?
5. Vanaf wanneer was het perceel bebouwd? Is sprake van continue bebouwing vanaf dit moment tot het heden? Hoeveel opeenvolgende gebouwen kunnen worden onderscheiden?
6. Wat was de aard van de bebouwing? Wat was de oriëntatie en indeling van de gebouwen?
7. Wat was de indeling van het erf? Zijn hierbinnen verschuivingen aanwezig? Hoe ziet de percelingsstructuur eruit in deze periode?
8. Zijn op basis van het vondstmateriaal uitspraken te doen omtrent de materiële cultuur in de Late Middeleeuwen? In hoeverre is het vondstmateriaal vergelijkbaar met soortgelijk materiaal uit de omgeving?

Nieuwe Tijd (de stolpboerderij)

9. Wanneer is de stolpboerderij gebouwd?
10. Hoe is de boerderij gefundeerd en wat zegt dit over het oorspronkelijke uiterlijk van de boerderij?
11. Is er iets te zeggen over de oorspronkelijke indeling van de boerderij? Zijn hierin wijzigingen in de loop van de tijd opgetreden? Kunnen de oorspronkelijke functies van de verschillende ruimtes worden bepaald?
12. Wat was de indeling van het erf? Zijn hierbinnen verschuivingen aanwezig? Zijn structuren in en rondom de boerderij aanwezig (waterputten, waterkelders, voorraadkelders, vloeren)?
13. Zijn vondsten te koppelen aan het interieur (wandtegels, nistegels, haardplaten e.d.)?
14. Kan vondstmateriaal aan de bewoners van de boerderij worden gekoppeld en wat zegt dit over de bewoners? Zijn vondsten aanwezig die samenhangen met het boerenbedrijf, bijvoorbeeld de productie van kaas?

3.2 Methode

3.2.1 Veldwerk

Bij aanvang van de graafwerkzaamheden zijn drie grondslagpunten met RD-coördinaten en NAP-hoogten uitgezet.³⁶ Aan de hand van deze punten is een lokaal meetsysteem uitgezet en zijn alle archeologische sporen ingemeten. In totaal is een oppervlakte van circa 240 m² onderzocht en zijn vijf profielen gedocumenteerd door middel van een foto en/of tekening. Het vondstmateriaal is met de hand en voor zover mogelijk per spoor verzameld. De opgravingsvlakken en de stort zijn met een metaaldetector afgezocht. Bij de uitwerking zijn de vondsten van keramiek en glas beschreven volgens het classificatiesysteem voor laat- en post-middeleeuwse keramiek en glas (het Deventer-systeem). Het doel van dit systeem is het eenduidig beschrijven van keramiek en glas in heel Nederland, waardoor het makkelijker is om vondsten en vondstcomplexen te vergelijken.

Het gravend onderzoek en de uitwerking zijn verricht volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 4.1, en het Kwaliteitshandboek Archeologie Hoorn, versie 2.0.

Afb. 18. De voorgenomen puttenkaart. Het rode vlak geeft de locatie van de stolpboerderij uit 1824 weer, de rode stippellijn de grens van de sanering uit 2013.

Voor de onderzoekslocatie is een Plan van Aanpak (PvA) gemaakt, waarbij uit is gegaan van 5 werkputten (afb. 18).³⁷ Gezien de mogelijkheid dat het plangebied verstoord is door de bouw en sloop van de boerderij uit de 20ste eeuw en eerdere bebouwing, was het plan om eerst werkputten 1 en 5 aan te leggen. Op basis hiervan zou dan worden bepaald of de werkputten 2, 3 en 4 nog moesten worden aangelegd. Tijdens het veldwerk bleek dat op de locatie van

36 Sokkia Robotic Total Station.

37 Schinning & Gerritsen 2019, 14.

werkput 1 een verharding aanwezig was vanaf de weg en hier waren onder andere de keet en container geplaatst. Het vooraf bedachte puttenplan kon derhalve direct als achterhaald worden beschouwd.

Uiteindelijk zijn vier werkputten gegraven met een totale oppervlakte van 250 m² (afb. 19). De eerst aangelegde werkput werd gegraven volgens het PvA. Door de hoeveelheid diepe verstoringen werd vervolgens besloten om de overige putten niet op dezelfde wijze aan te leggen. De overige drie werkputten werden als proefsleuven aangelegd om de archeologische resten die aanwezig waren te kunnen begrenzen.

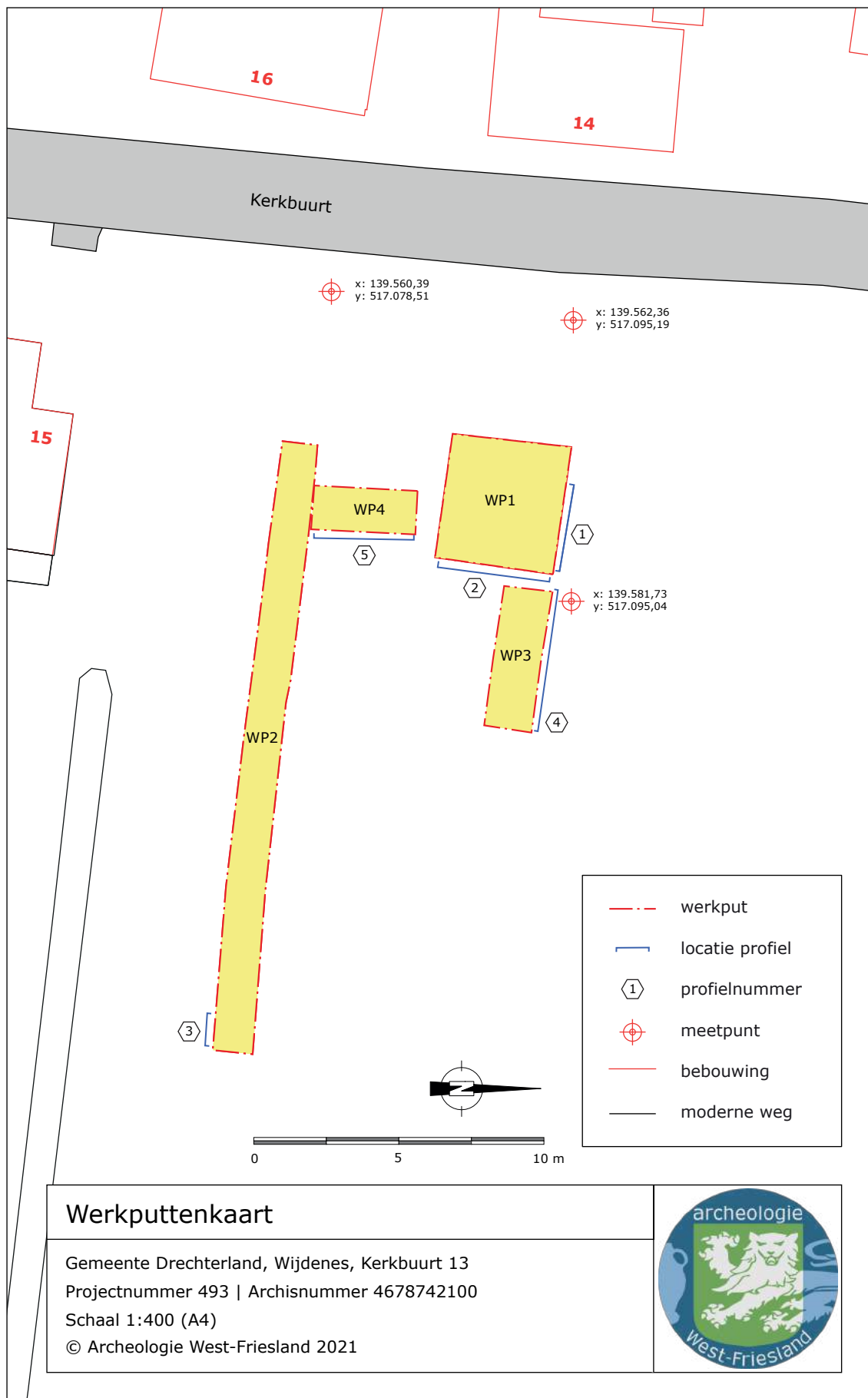
3.2.2 Uitwerking

Na afloop van het veldwerk is een evaluatierapport opgesteld op basis waarvan deze uitwerking is gebaseerd.³⁸ Dit evaluatierapport is door het bevoegd gezag goedgekeurd op: 21-12-2021. De vlakken, sporen en structuren die met de hand zijn getekend met de Robotic Total Station (RTS). Vervolgens zijn de vondsten en historische kadastrale informatie aan de tekeningen gekoppeld.

De vondsten zijn per materiaalcategorie en per context besproken. Het vondstmateriaal is gedetermineerd volgens het 'Deventer-systeem'. In dit systeem worden vondsten van keramiek en glas gedetermineerd op bakselsoort, vorm en typecode. Daarnaast zijn alle fragmenten geteld, waarbij een onderscheid is gemaakt tussen randscherven en overige scherven. Bovendien is het minimum aantal exemplaren (MAE) op basis van de verzamelde keramiek- en glasfragmenten vastgesteld. Bij de beschrijving van de vormen wordt in de tekst veelal tussen haakjes verwezen naar de typecodes. Een bord van roodbakkend aardewerk wordt bijvoorbeeld afgekort tot r-bor-typenummer. Als tijdens de determinatie wel de vorm, maar niet het typenummer kon worden vastgesteld, dan wordt een verwijzing tussen haakjes in de tekst achterwege gelaten.

De vondsten worden hieronder beschreven per perceel per periode, te beginnen met de vroegste bewoningsfase. Vondsten die uit sporen afkomstig zijn staan daarbij vermeld, losse vondsten worden per periode in aparte paragrafen beschreven.

38 Schinning 2020.

Afb. 19. Werkputtenkaart.

4. Resultaten archeologisch onderzoek

4.1 Algemeen

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het archeologisch onderzoek beschreven. Hierbij komen achtereenvolgens aan bod: de algemene bodemopbouw, de mate van verstoring en de beschrijving van de sporen en vondsten per fase. Indien mogelijk wordt de materiële cultuur per context beschreven. Losse vondsten staan per fase apart beschreven.

4.1.1 Fasering

De aangetroffen archeologische sporen kunnen in zes fasen worden ingedeeld. De oudste fase dateert uit de Bronstijd, waar slechts één spoor van werd aangetroffen. Fase 2 duurt tot de 12de eeuw en hangt samen met de ontginning van het gebied. Vervolgens krijgt men last van natte voeten en wordt een laag grond opgebracht (fase 3:1200-1250). In deze fase is het plangebied vermoedelijk in gebruik als akkerland. In de vierde fase gaat men op het terrein wonen en wordt een terp opgebracht; 1250-1400. In de fase die hierop volgt wordt een terpsloot gedempt en wordt de terp opnieuw opgehoogd en uitgebreid (1400-1600). In de Nieuwe Tijd wordt op de terp een stolp gebouwd. Later wordt deze stolp afgebroken en een nieuwe boerderij op het perceel gebouwd (fase 6). Deze boerderij is in 2012 gesloopt.

Afb. 20. De bodemopbouw op de locatie Kerkbuurt 13 te Wijdenes.

4.1.2 Bodemopbouw

De basis van de bodemopbouw bestaat uit een lichtgrijs gelamineerd pakket zand met kalk en dunne kleilaagjes erin. De top van deze laag bevindt zich op een hoogte van -1 tot -1,1 NAP. Hierboven was een laag aanwezig uit de Bronstijd van maximaal 0,1 m dikte, bestaande uit donkergrijze klei. Bovenop dit pakket was de eerste ophogingslaag aanwezig van 0,2 m dikte bestaande uit een vrij schoon pakket bruingrijze klei met wat ijzervlekken erin. De top

van dit pakket lag tussen de -0,7 en -0,85 NAP. In een volgende fase is aan de weg opnieuw opgehoogd met een pakket dat sterk lijkt op een vermenging van grond van de hierboven beschreven lagen. De top van dit pakket lag op een hoogte van -0,3 NAP. De laag boven dit niveau was verstoord door de sloop van de stomp die op deze locatie heeft gestaan (afb. 20).

4.1.3 Mate van verstoring

In werkput 1 bleek het plangebied tot op een diepte van -0,5 tot -0,6 NAP verstoord te zijn (tot 0,8 m onder maaiveld). De saneringslocatie is meegenomen in het puttenplan en heeft niet op deze locatie plaatsgevonden (afb. 21). De verstoringen hebben te maken met de sloop van de voormalige bebouwing. Het vlak is uiteindelijk vanwege de vele verstoringen en het ontbreken van sporen meteen aangelegd tot op de natuurlijke bodem, zodat het noord- en oostprofiel konden worden gedocumenteerd.

Afb. 21. In de eerste werkput werden veel verstoringen aangetroffen.

4.2 Fase 1: Bronstijd

Voor het plangebied gold een hoge verwachting voor vindplaatsen uit de Bronstijd op basis van geologische, cultuurhistorische en archeologische bronnen. Ondanks deze hoge verwachting werd binnen het plangebied slechts één spoor aangetroffen die tot de Bronstijd kan worden gerekend.

Onder de middeleeuwse sloot S5 was de onderkant aanwezig van een spoor uit de Bronstijd (S30). Het spoor had een rechte onderzijde, was opgevuld met donkergrijze klei en natuurlijke brokken zand en was circa 0,6 m dieper dan de onderzijde van sloot S5 (afb. 22). Afgaande op de bovenzijde van de natuurlijke bodem zal het spoor oorspronkelijk circa 1 tot 1,20 m diep zijn geweest. Afgaande op de diepte betreft het waarschijnlijk een bronstijdgreppel. Het is opvallend dat in het overige deel van het plangebied geen enkel spoor uit de Bronstijd is

aangetroffen. Duidelijk is in ieder geval dat binnen het plangebied geen bronstijdnederzetting aanwezig is, maar het gebied extensief werd gebruikt in deze periode.

Afb. 22. Het bronstijdspoor onder S5.

Afb. 23. Een loden spinlood, aangetroffen in de ontginningsloot.

4.3 Fase 2: tot 1200

4.3.1 Ontginningsloot

In totaal konden drie sporen aan deze fase worden toegekend. De sporen lagen in lijn, waren alle drie 0,1 m diep en opgevuld met grijsbruine klei met daarin wat lichtgrijze zandvlekken en houtskool, botsplinters en ijzervlekken (S12 tot en met S14).

In S12 werden maar liefst 76 fragmenten middeleeuws aardewerk aangetroffen, waarvan 28 stuks uit het Rijnland afkomstig.³⁹ Het lokale aardewerk bestond uit 48 fragmenten kogelpotaardewerk, bestaande uit 41 wandfragmenten en zeven randfragmenten. De enige voorkomende vorm was de kogelpot, hoewel deze in drie verschillende typen was uitgevoerd; een dakvormig randprofiel (kp-kog-6), een sterk uitgebogen rand met rechte zijkant (kp-kog-10) en korte uitstaande hals met afgeronde rand (kp-kog-13). Geen van de fragmenten kogelpotaardewerk was voorzien van standing of decoratie zoals vingervegen of bezemstreken. Dit wijst op een datering vóór 1175-1200.

Het Rijnlandse importwaar bestond uit 23 fragmenten Pingsdorf-type aardewerk en uit vijf scherven Paffrath-achtig aardewerk. Het complex van Pingsdorf-type aardewerk werd door potten (pi-pot) en één draaischijfkogelpot gevormd. Een groot gedeelte van de potten was met engobe versierd. Een vreemde eend in de bijt zijn twee scherven van een draaischijfkogelpot. Dit is een kogelpotvormige pot die geheel op de draaischijf is gemaakt; knokkelafdrukken ontbreken.⁴⁰ Daarnaast zijn de scherven voorzien van engobe, dat vrij uniek is bij dergelijke objecten.⁴¹ De eerste Pingsdorf-type draaischijfkogelpotten werden na de Karolingische periode rond 900 geïmporteerd, waarna deze op kleine schaal tot het einde van de 12de eeuw in zwang

³⁹ V13.

⁴⁰ Bult 2011, 178.

⁴¹ Bult 2011, 179.

bleven. Het zwaartepunt van de productie lag echter in de 11de eeuw. De vijf scherven Paffrath-achtig aardewerk behoren alle tot kogelpotvormige potten met een afgeschuind dakprofiel (bg-kog-2). In S13 werd naast de keramiek nog een loden spinlood aangetroffen met een diameter van 25 mm met in het midden een concaaf gat van 8 mm (afb. 23).⁴²

Uit S13 werden nog eens tien scherven keramiek uit de periode rond 1200 verzameld. Het ging om twee wandfragmenten kogelpotaardewerk, zes onversierde wandfragmenten Pingsdorf-type aardewerk, een randfragment van een proto-steengoed kan en een wandfragment Paffrath-achtig aardewerk.⁴³

Aangezien de sporen in één lijn liggen, dezelfde opvulling hadden en haaks lagen op de huidige straat Kerkbuurt, waren ze mogelijk onderdeel van een oost-west georiënteerde ontginningsloot. Oorspronkelijk zal deze ontginningsloot veel dieper zijn geweest. Dat de resten zo ondiep waren, kan worden verklaard doordat het veen waar het spoor doorheen werd gegraven, volledig is geoxideerd. Zodoende blijft alleen nog het deel dat oorspronkelijk onder het veen lag over. De sporen wijzen er voorzichtig op dat de ontginning van Wijdenes in ieder geval in de 12de eeuw heeft plaatsgevonden, wat overeen zou komen met de veronderstelde ontginningsgeschiedenis van Wijdenes.

4.4 Fase 3: 1200-1250

4.4.1 Ophoging

Na de ontginning van het gebied oxideerde het veen en kreeg men last van natte voeten. Hierdoor werd het noodzakelijk om het terrein op te hogen. De eerste ophogingslaag werd in het gehele plangebied aangetroffen. Vermoedelijk is in deze periode de ontginningsloot niet meer in gebruik. Zoals hierboven al beschreven bestond de eerste ophoging uit een bruinigrijze kleilaag met wat ijzervlekken er in. In het ophogingspakket werden tien scherven keramiek gevonden. Hieronder waren negen scherven kogelpotaardewerk, waarvan er één bestond uit Paffrath-achtig aardewerk. Daarnaast werd een wandscherf van een pot van Pingsdorf-type aardewerk aangetroffen. Op basis van het aardewerk is het aannemelijk dat deze ophoging plaatsvond in het eerste kwart van de 13de eeuw.⁴⁴

In de profielen en vlakken waren verder geen sporen aanwezig die gekoppeld kunnen worden aan bewoning. Aangezien de laag over het gehele plangebied op ongeveer dezelfde hoogte voorkwam, kan ook niet gesproken worden van een duidelijke woonplaats. Het is derhalve aannemelijk dat op locatie in deze periode nog niet gewoond werd, maar dat het land in gebruik was als weide- of akkergrond.

4.4.3 Kuil S19/S28

Aan de zuidzijde van het plangebied werd een grote kuil aangetroffen van 3,5 m breed en minstens 5 m lang. De kuil was opgevuld met grijsbruine klei met wat lichtgrijze zandvlekken en houtskool. De diepte van het spoor is niet gedocumenteerd. Uit dit spoor kwam een scherp Paffrath-achtig aardewerk uit de periode 1100-1250 en een niet nader te dateren scherp kogelpotaardewerk. Daarnaast zat tussen het vondstmateriaal een tweetal stukken huttenleem. Vermoedelijk betreft het een daliekuil, zoals we deze in West-Friesland met grote regelmaat tegenkomen. Dit zijn kuilen die werden gegraven om kalkhoudende grond onder een veenlaag

42 19-M01.

43 V20.

44 V14, V17.

vandaan te halen.⁴⁵ Deze kalkhoudende grond werd gemengd met de top van het veen om de zuurtegraad hiervan te neutraliseren. Zodoende werd de grond geschikter gemaakt voor akkerbouw.⁴⁶

4.5 Fase 4: 1250-1400

4.5.1 Terpophoging

In de tweede helft van de 13de eeuw werd een nieuwe ophogingslaag opgebracht, waarna waarschijnlijk ook een huis werd gebouwd (zie paragraaf 4.5.4). Het ophogingspakket was 0,5 m dik met de top op een hoogte van -0,3 NAP en bestond uit een mengeling van de hierboven beschreven bodemopbouw; natuurlijke bodem, bronstijldlaag en eerste ophoging. In dit pakket werden elf scherven kogelpotaardewerk aangetroffen, waarvan drie met bezemstreekversiering. De scherven dateren tussen 1200 en 1325.

Afb. 24. Doorsnede door terpsloot S27. Duidelijk zichtbaar is dat de sloot in verschillende fasen is dichtgeraakt.

4.5.2 Terpsloten S27, S5

Van de zuidelijke begrenzing van de terp werd een terpsloot aangetroffen. Deze sloot was 3 m breed en minstens 1 m diep. Op basis van de verschillende vullingen die zijn aangetroffen in de sloot kan worden geconcludeerd dat de sloot gefaseerd is dichtgeraakt en niet in één keer is gedempt (afb. 24). In de verschillende vullingen werden in totaal negentien scherven keramiek gevonden, waarvan zes scherven tot kogelpotaardewerk gerekend kunnen worden. Van het lokaal gefabriceerde kogelpotaardewerk konden twee typen worden onderscheiden, namelijk de kogelpot met dubbel gefacetteerde rand (kp-kog-2) en de kogelpot met dakvormig

45 Mulder & Dekker 2009.

46 Gerritsen & Duijn 2014, 31.

randprofiel (kp-kog-6).

Het overige materiaal bestaat uit een handvol scherven van keramiek dat hoofdzakelijk uit de 14de eeuw dateert.⁴⁷ Karakteristiek voor deze periode is ongeglazuurd steengoed uit Siegburg en steengoed voorzien een ijzerengobe met zoutglazuur uit Langerwehe. Van dit materiaal zijn twee scherven van kannen te onderscheiden. Verder zijn diverse scherven van vroeg roodbakkend aardewerk gevonden. Daartussen zijn een bodemfragment van een bakpan en diverse delen van grappen op te merken. Eén randfragment kan worden getypeerd als een r-gra-3. Dit type grape is herkenbaar aan de bolle buikvorm met een uitstaande hals en een verdikte rand. De r-gra-3 is een model dat vooral in 14de-eeuwse contexten wordt gevonden.⁴⁸ Tot slot zijn nog twee fragmenten van grijsbakkend aardewerk te onderscheiden. Dit materiaal past qua datering ook goed in de 14de eeuw. Het vondstmateriaal wijst erop dat de terpsloot tussen 1250 en 1325 is gegraven. Daarnaast wijst het vondstmateriaal er in combinatie met de gelaagde opvulling op dat de terpsloot in de loop van de 14de eeuw langzaam dicht is geraakt.

Afb. 25. Doorsnede door sloot S5.

Op het achterterrein, aan de oostzijde, was een grote, brede sloot aanwezig in een noord-zuid oriëntatie (S5, afb. 25). De sloot had een breedte van 5,7 m, was 0,6 m diep en was opgevuld met gevlekte bruine klei met houtskoolresten en ijzervlekken.

Sloot S5 bevatte zestien fragmenten middeleeuwse keramiek, waaronder dertien fragmenten lokaal vervaardigd kogelpotaardewerk en drie Rijnlandse importstukken.⁴⁹ Alle randfragmenten van het kogelpotaardewerk zijn voorzien van afgeschuinde dakrand (kp-kog-6). Daarnaast ontbreekt iedere vorm van decoratie, zoals grove of fijne bezemstreken. De Rijnlandse keramiek beslaat een scherf Paffrath-achtig aardewerk en twee fragmenten Pingsdorf-type

47 V30.

48 Gawronski 2012, 123, 135-136.

49 V11; V22.

aardewerk, waarvan één afkomstig van een beker voorzien van een blokrand (type 4.1) en eenvoudige verfstippen (type 2a).⁵⁰ Dergelijke bekens werden vanaf de late 10de eeuw tot in de eerste helft van de 12de eeuw vervaardigd.

Hoewel de vondsten in de sloot wijzen op een datering in de 12de eeuw, is het aannemelijk dat deze sloot niet uit deze periode dateert. De sloot werd namelijk door de ophoging van fase 3 heen gegraven. Ook de oriëntatie lijkt niet overeen te komen met de ontginningsloot van fase 2. Het is aannemelijk dat de aangetroffen vondsten in de sloot zijn meegekomen met de grond waarmee de sloot werd gedempt. Gezien de ligging van de sloot en de oriëntatie, diende deze sloot vermoedelijk als oostelijke grens voor verschillende terpen langs de Kerkbuurt. Uitgaande van de begrenzingen van de terpsloten had de terp een afmeting van minstens 12 bij 38 m.

Afb. 26. De vloerlagen waren in het profiel duidelijk zichtbaar (witte pijl).

4.5.3 Vloerlagen

Op de ophogingslaag van de terp werd in profiel 2 een klein deel van een pakket kleivloeren aangetroffen. De bovenzijde van het pakket lag op een hoogte van -0,1 NAP, waar de lagen werden doorsneden door de verstoring van de sloop van de stolpboerderij. Het pakket bestond uit drie dunne lagen van 0,10 m dikte, waarvan de middelste een vieze zwarte laag was en de twee overige schone kleilagen (afb. 26). De lagen konden in het profiel over een breedte van circa 3 m worden gevolgd. Ook in de uiterste westhoek van profiel 4 was een klein deel van een dunne kleilaag aanwezig. Deze lag op dezelfde hoogte en circa 7 m noordelijker.

De dunne, afwisselend schone en vieze lagen wijzen op vloerlagen van een middeleeuws huis. De vloerlagen vormen een aanwijzing dat in deze fase in het plangebied is gewoond en dat sprake is van een woonterp. Aangezien de lagen niet aaneengesloten zijn aangetroffen, kan niet worden geconcludeerd dat het om hetzelfde pakket gaat. Indien dat wel het geval is, wijst dat er op dat het huis uit deze periode evenwijdig aan de Kerkbuurt heeft gestaan, aangezien

⁵⁰ Sanke 2002; Bult 2011.

een breedte van 7m voor een middeleeuws huis onwaarschijnlijk breed is. De evenwijdige oriëntatie aan de bewoningsas van middeleeuwse langhuizen uit de 12de-13de eeuw is in West-Friesland eerder aangetroffen, bijvoorbeeld in Oosterleek, Oostwoud, Wognum en Spanbroek.⁵¹ In de vloerlagen van profiel 2 werden drie scherven keramiek aangetroffen; waarvan twee fragmenten kogelpot en een fragment grijsbakkend aardewerk. Op basis van de vondsten dateren de vloerlagen tussen 1250 en 1325.

Overige sporen van bewoning die tot deze fase horen werden niet aangetroffen.

4.5.4 Kuil S29

Circa 30 m ten oosten van de weg werd een grote kuil aangetroffen waarvan de lengte en breedte niet exact konden worden vastgesteld. De kuil was minstens 3 m breed bij 4,8 m lang en 1,8 m diep en bevatte drie vullingen (afb. 27). De onderste laag van de kuil bestond uit een dunne bruine veenlaag. Hierboven lag een pakket grijze tot donkergrijze klei en brokken natuurlijke bodem. De bovenste vulling bestond uit een homogeen pakket lichtgrijze klei. De exacte functie van de kuil is onduidelijk. Mogelijk werd de kuil op het achtererf gegraven voor de winning van grond om de terp mee op te hogen. Mogelijk bevonden zich rondom deze kuil meer van dergelijke grote veronderstelde grondwinningskuilen.

Afb. 27. Doorsnede door kuil S29 met onderin de kleibrokken.

Uit kuil S29 kwam een flinke hoeveelheid 13de-eeuws kogelpotaardewerk.⁵² Het gaat in totaal om 74 scherven, waarvan 53 wandfragmenten en drie randfragmenten. De meeste kogelpotscherven zijn gedecoreerd met bezemstreken. Van de drie randfragmenten is er één voorzien van een kraagrand (kp-kog-5). Een klein kogelpotje, waarvan de bovenste helft

51 Wognum: Schrickx 2013, en Spanbroek: Gerritsen 2014b, en Oostwoud: Gerritsen & Duijn 2014.
52 V33.

bewaard gebleven is, heeft een randdiameter van 8 cm en is van het type kp-kog-2 (afb. 28).⁵³ Ook is een archeologisch complete kogelpot aangetroffen. De pot is van het type kp-kog-6 met karakteristiek dakvormig randprofiel. De pot heeft een randdiameter van 15 cm, een buikomvang van 22 cm en is 21,5 cm hoog (afb. 29).⁵⁴ Verder is een groot fragment van een kan van kogelpotaardewerk gevonden van het type kp-kan-4. De kan heeft een lintoer en is eveneens voorzien van bezemstreekversiering (afb. 30).⁵⁵ Naast het kogelpotaardewerk is een scherf van een grape van roodbakkend aardewerk met spaarzaam aangebrachte loodglazuur aangetroffen. Dit materiaal is te dateren vanaf circa 1250 tot in de 14de eeuw.

Afb. 28. Een klein kogelpotje van het type kp-kog-2.

Afb. 29 (boven). Een pot met karakteristiek dakvormig randprofiel (kp-kog-6).

Afb. 30 (links). Deel van een kan van kogelpotaardewerk met lintoer en bezemstreekversiering (type kp-kan-4).

4.5.5 Overige sporen

In werkput 2 werden meerdere kleine kuilen aangetroffen, bestaande uit bruine klei met daarin houtskoolvlekken en lichtgrijze zandvlekken (S7, S8, S11 en S15). De diepte van de sporen varieerde tussen de 8 en 30 cm. In S11 werden zes scherven lokaal en regionaal vervaardigd kogelpotaardewerk en grijsbakkend aardewerk gevonden.⁵⁶ Vanaf circa 1250 werd grijsbakkend aardewerk op grotere schaal gemaakt, hoewel het vormenspectrum in deze periode nog beperkt was. In de loop van de 14de eeuw verdween het kogelpotaardewerk volledig en werd deze vervangen door grijsbakkend en roodbakkend aardewerk. In de 15de eeuw nam het aandeel van grijsbakkend aardewerk af, waarna het in de 16de eeuw volledig uit het huishoudspectrum verdween.⁵⁷

53 V33-C02.

54 V33-C01.

55 V33-C03.

56 V23.

57 Schrickx 2006.

4.5.6 Overig vondstmateriaal fase 4

Bij de aanleg van werkput 1 werden meerdere puntvondsten gedocumenteerd.⁵⁸ In totaal werden 33 wandscherven kogelpotaardewerk aangetroffen op een hoogte van -0,55 tot -0,68 NAP. Zes van de scherven hadden bezemstreekversiering, waarmee ze dateren in de 13de eeuw. Op basis van de hoogteligging en datering van het vondstmateriaal lagen ze in de ophogingslaag die tot deze fase gerekend kan worden. Verder is een rond geslepen steen van blauwgrijze kwartsiet met een diameter van 6 cm aangetroffen (afb. 31).⁵⁹ De steen is vermoedelijk gebruikt als klopsteen.

Afb. 31. Een rond geslepen klopsteen van blauwgrijze kwartsiet.

4.5.7 Deelconclusie fase 4

In de tweede helft van de 13de eeuw is op het terrein een verhoogde huisplaats of woonterp gemaakt, bestaande uit een mengeling van de natuurlijke ondergrond, de eerste ophogingslaag en de bronstijdsloot die in en in de omgeving van het plangebied aanwezig zijn. Mogelijk werden voor het winnen van de terpgrond op het achterterrein grote kuilen gegraven. Op de ophogingslaag werden meerdere dunne middeleeuwse vloerlagen gevonden die op basis van het vondstmateriaal dateren tussen 1250 en 1325. Aan de zuidzijde van de terp was een terpsloot aanwezig. Op basis van het jongste aardewerk uit deze sloot kan worden geconcludeerd dat in de 14de eeuw een verandering plaatsvindt binnen het plangebied, aangezien de sloot langzaam dicht raakt. Hierna werd een nieuwe ophogingslaag aangebracht, waarmee de bestaande terp werd uitgebreid en opgehoogd. Mogelijk duidt dit erop dat verschillende terpen in de loop van de 14de en 15de eeuw aan elkaar groeiden en in het gebied een grote aaneengesloten terp ontstond. Of hier ook op werd gewoond kan op basis van de archeologische resultaten niet worden vastgesteld.

⁵⁸ V4, V5, V6.
⁵⁹ 6-S01.

Aan de oostzijde was een grotere, brede sloot aanwezig. Mogelijk diende deze sloot, gezien de ligging en oriëntatie, als begrenzing van de oostzijde van meerdere terpen langs de Kerkbuurt. Afgaande van de begrenzingen had de terp een afmeting van minstens 12 bij 38 m.

4.6 Fase 5: Ophoging en uitbreiding terp: 1400-1600

Op basis van een ophogingslaag kan worden gesteld dat het terrein in deze fase is opgehoogd en uitgebreid. Het is onduidelijk of in deze periode ook binnen het onderzoeksterrein werd gewoond. Sporen van bewoning zijn niet aangetroffen. Wel waren een ophogingslaag, kuil en vondsten uit deze fase aanwezig.

4.6.1 Ophoging

Na het dichtraken van sloot S27 wordt een nieuwe laag opgeworpen, bestaande uit donkergrijs zand met daarin houtskool. De laag had een dikte van circa 0,5 m (zie bijlage 2). In deze laag, die nazakt in de sloot, werden fragmenten van grappen en een bakpan van roodbakkend aardewerk, een scherf van een bakpan van witbakkend aardewerk en een fragment steengoed kan uit Langerwehe gevonden. De vondsten dateren grofweg tussen 1400 en 1600.⁶⁰ De laag werd op andere delen van het terrein niet aangetroffen. Mogelijk is deze in de Nieuwe Tijd afgetopt of bewerkt/opgenomen in de bouwvoor en was de laag alleen nog aanwezig in de nazak van sloot S27.

Afb. 32. In profiel 1 werd een diepe kuil aangetroffen met een rechte onderkant.

4.6.2 Kuil

In profiel 1 van werkput 1 werd, op een hoogte van -0,3 NAP, een kuil aangetroffen van 2 m breed die was gegraven tot op de natuurlijke bodem. Het spoor had een rechte onderzijde, was minstens 0,6 m diep en opgevuld met bruingrijze klei, gemengd met donkergrijze klei, orangerode baksteen en houtskool (afb. 32). Deze kuil bevatte keramiekscherven uit de 16de eeuw.⁶¹ Naast een scherf van een kan van steengoed uit Frechen is roodbakkend en

60 V40.

61 V16.

witbakkend aardewerk te onderscheiden. Het gaat om scherven van een bord op standlobben van roodbakkend aardewerk met slibversiering, bakpannen van respectievelijk rood- en witbakkend aardewerk en een pispot van witbakkend aardewerk. Bij het roodbakkend materiaal is een bakpan van het type r-bak-5 (met manchetrans) te herkennen. Dit is een karakteristiek model uit de 16de eeuw. Ook de aanwezigheid van witbakkend aardewerk tussen de vondsten is typisch voor een complex dat na 1500 dateert.

De exacte functie van de kuil is onduidelijk. De aanwezigheid van een grote kuil op de terp wijst erop dat op de locatie van de kuil niet gewoond werd.

4.6.3 Vondstmateriaal uit de 15de en 16de eeuw

Buiten de aangetroffen sporen zijn slechts enkele vermeldenswaardige vondsten gedaan die aan deze fase gekoppeld kunnen worden. Onder het keramiek is een groot randfragment van een bolle pot met manchetrans (g-pot-5) gevonden (afb. 33).⁶² De pot is in de 14de of vroege 15de eeuw gefabriceerd. Ook werden twee munten van een laag zilveragehalte, ook wel omschreven als biljoenen, gevonden. De eerste dateert uit 1561. Het betreft een halve plak uit Deventer, Kampen en Zwolle die in de periode 1538 tot 1588 een gemeenschappelijke muntslag hebben. De munt heeft een diameter van 15 mm en is op de voorzijde voorzien van een lang versierd en gevoet kruis dat in het midden is opengewerkt en een ster bezit in het midden. Op de achterzijde staan de wapenschildjes van de drie steden afgebeeld (afb. 34).⁶³

Afb. 33. Een randfragment van een bolle pot met manchetrans (g-pot-5).

De exacte oorsprong van de tweede munt is niet geheel duidelijk.⁶⁴ De afbeeldingen op deze munt van biljoen zijn maar gedeeltelijk leesbaar. Op de voorzijde van de munt lijken twee berenklauwen afgebeeld. Op de achterzijde staat een portret met daaronder een horizontaal liggende berenklauw (afb. 35). Hoewel de munten niet geheel overeenkomen, doen de berenklauwen denken aan het wapen van Graafschap Hoya, zoals deze onder andere onder Otto III werden geslagen tussen 1383 en 1428 (afb. 36). Vermoedelijk dateert het muntje in de 14de of 15de eeuw.⁶⁵

Afb. 34. Een halve plak uit 1561.

62 28-C01.

63 28-M03.

64 28-M01.

65 Determinatie Frank Postma.

Afb. 35. Een munt uit de 14de of 15de eeuw.

Afb. 36. Een vergelijkbare munt met het wapen van Graafschap Hoya (bron: Westfälische Auktionsgesellschaft).

Afb. 37. Een bronzen bakje, versierd met bladmotieven en met twaalf ogen aan de bovenzijde.

Tot slot werd een bronzen bakje aangetroffen, versierd met gegraveerde bladmotieven en met twaalf ogen aan de bovenzijde (afb. 37). Het bakje is aan de onderzijde afgebroken. Mogelijk is het bakje onderdeel geweest van een kaarsenkroon, zoals aanwezig in de collectie van het Rijksmuseum (afb. 38, witte pijl).⁶⁶

4.7 Fase 6: Nieuwe Tijd

4.7.1 Muurwerk S2, S3 en S4

In de noordwesthoek van het onderzochte terrein zijn restanten gevonden van muurwerk op een hoogte van -0,50 NAP (afb. 39). Het muurwerk bestaat uit drie spoornummers en betreft bij alle drie de sporen een enkele laag van hergebruikte

Afb. 38. Een kaarsenkroon met zes armen (collectie: Rijksmuseum).

66 41-M01.

baksteen.⁶⁷ Het meest oostelijke spoor is mogelijk een poer (S2). De poer was gemaakt van gele, rode en oranje bakstenen met een formaat van 20x9x4 cm. Een baksteen week af met een formaat van 22,5x10x4 cm. Tussen de bakstenen bevond zich ook een enkele plavuis met een formaat van 13x13x3,5 cm. De formaten van de bouwkeramiek duiden op een datering tussen 1400 en 1600, maar omdat de bakstenen duidelijk zijn hergebruikt, is een latere datering waarschijnlijker.

Afb. 39. De drie muurdelen die werden aangetroffen bij de aanleg van het eerste vlak.

Naast de poer lag een rommelig restant van één of meerdere muurdelen van verschillende fasen van be- of verbouwing. Dit restant bestond uit zowel rode als gele bakstenen met een formaat van 20,5x10,5x5 cm (S3) en rode bakstenen met een formaat van 17,5x8,5x4,5 cm (S4). Op de bakstenen van S4 was een laag harde kalkmortel aanwezig. Op basis van de ligging van bakstenen is het aannemelijk dat het onderdeel is geweest van de boerderij die is gebouwd in 1929/1930. Naast het muurwerk werd een fragment van een vuurstolp van roodbakkend aardewerk aangetroffen. De vuurstolp is aan de buitenzijde geglazuurd en is daarmee te dateren tussen circa 1550-1700.

4.7.2 Waterput S21

In werkput 3 werd een ronde bakstenen waterput aangetroffen met een diameter van 1 m en een hoogte van -0,54 NAP (S21). Het spoor was opgebouwd met rode en oranje bakstenen met een formaat van 18x8,5x4 cm (afb. 40). De bakstenen waren gemetseld op een houten plankier, bestaande uit halfronde planken van grove den.⁶⁸ Op basis van de nagels, houtworm, grijze aanslag en dat de ronde kant later aan de plank is gemaakt, kan worden geconcludeerd dat het hout is hergebruikt als fundering van waterput S21.

⁶⁷ S2 t/m 4.

⁶⁸ Pinus Sylvestrus, M2.

Twee monsters zijn dendrochronologisch onderzocht en dit leverde in beide gevallen een datering op; herfst/winter van 1603-1604 en na 1578.⁶⁹

Uit de insteek van de waterput zijn twee keramiekscherven verzameld.⁷⁰ Het gaat om fragmenten van een bord en een kan van roodbakkend aardewerk. Het bord is inwendig voorzien van een laag witte kleislib. Het gaat om vrij vroeg slibaardewerk, daterend tussen circa 1475-1550. De kan is in de 16de of vroege 17de eeuw te dateren. De vondsten moeten als opspit worden geïnterpreteerd. Uit de put zelf kwam een aantal vondsten die dateren in de eerste helft van de 20ste eeuw (afb. 41).⁷¹ Naast een fragment van een bloempot is een compleet bloempotje (r-blo-9) van roodbakkend aardewerk gevonden.⁷² Daarnaast is een kopje (iw-kop-23) van industrieel wit aardewerk beschilderd met een boerenbont-decor op te merken.⁷³ De kop is ongemerkt, maar is waarschijnlijk in Maastricht gefabriceerd. Opvallend is het feit dat het aardewerk uit de put in contact met vuur is geweest. Op basis van deze vondsten is de waterput vermoedelijk in de eerste helft van de 20ste eeuw in onbruik geraakt.

De exacte begindatering van de waterput is onbekend. Het dendrochronologisch onderzoek toont aan dat het hout dat is gebruikt voor de fundering in het begin van de 17de eeuw is gekapt, maar ook dat het is hergebruikt. Op basis van historisch kaartmateriaal lijkt bewoning op het perceel in de Nieuwe Tijd pas na 1723 aanwezig te zijn.

Het is aannemelijk dat de waterput onderdeel is van de Westfriese stolp. Vermoedelijk stond hij halverwege de twee achterste vierkantpoeren ter hoogte van het stalgedeelte.

Afb. 40. Doorsnede van waterput S21.

Afb. 41. Een fragment van een bloempotje, een complete bloempot van roodbakkend aardewerk en een kopje van industrieel aardewerk met boerenbont-decor.

69 Van Daalen 2020, 4 / bijlage 5.

70 V35.

71 V37.

72 37-C01.

73 37-C02.

4.7.3 Dierbegravingen

In werkput 2 werd een dierbegraving aangetroffen van een rund op een hoogte van -0,89 NAP (S18). Het rund was neergelegd in een vierkante kuil met een afmeting van 0,5 bij 1,5 m (afb. 42). De kuil was opgevuld met lichtgrijsbruine klei met daarin lichtgrijze zandvlekken en bevatte houtskool, ijzervlekken en wat houtresten. In de kuil is een randscherf van kogelpotaardewerk (kp-kog-6) en een fragment van een bakpan (r-bak-5) gevonden. De bakpan is tussen circa 1525-1600 gemaakt. Dit zou kunnen betekenen dat de begraving in de 16de eeuw heeft plaatsgevonden. Beide scherven zijn echter waarschijnlijker als opspit in de kuil terechtgekomen. Mogelijk dateren de kuilen uit de periode waarin op het terrein een stolpboerderij stond, dus de 18de of 19de eeuw.

Ook in drie andere kuilen werd een aanzienlijke hoeveelheid botmateriaal aangetroffen (S6, S10 en S20). Kuil S6 was opgevuld met gevlekte bruingrijze klei met daarin lichtgrijze zandvlekken en houtskool. De afmeting van het spoor was 0,5 bij 1,3 m. Van kuil S10 is geen diepte gedocumenteerd. Het spoor was 1 m lang, 0,5 m breed en opgevuld met een homogene laag bruine klei en rode baksteen. Kuil S20 was 0,4 m diep, opgevuld met homogene grijsbruine klei en had een afmeting van 0,5 bij minstens 0,8 m. Onderin het spoor werd het bot aangetroffen.

De locatie van meerdere kuilen met veel dierlijk bot erin geeft aan dat men in de Nieuwe Tijd de overleden dieren op dit deel van het erf begroef.

Afb. 42. Het rund in S18 wordt met troffels vrijgelegd.

4.7.4 Overige sporen

In de proefsleuf van werkput 2 werden enkele kuilen aangetroffen die tot de Nieuwe Tijd gerekend kunnen worden. Kuil S9 was 0,4 m diep, opgevuld met bruine klei met daarin houtskool, rood en geel baksteenpuin, mortel en schelpmateriaal. In deze kuil bevonden zich twee fragmenten van kleipijpen. Het gaat om een deel van een ovoïde pijpenkop, te dateren tussen circa 1730-1800 en een fragment van een 18de-eeuwse pijpensteel versierd met steelradering. De kuil is vermoedelijk ergens tussen 1730-1800 dicht geraakt.

4.7.5 Overige vondsten

Bij de aanleg van het eerste vlak van de eerste werkput werden meerdere noemenswaardige metaalvondsten uit de Nieuwe Tijd aangetroffen, waaronder twee munten, een tapkraan, een engerhoed, een messing knoop, een messing hangertje en een lakenlood.

De munten bestaan uit een koperen duit uit Zeelandia, geslagen in 1681 (afb. 43)⁷⁴ en een munt die in 1685 is geslagen in Kallmünz onder Johan Adolph in het Graafschap Bentheim-Theklenburg-Rheda.⁷⁵ Het betreft 1^{1/2} pfennig. Op de voorzijde is een viervoudig wapen zichtbaar van Bentheim-tecklenburg met het wapen van Rheda als hartschild tussen twee palmtakken. Op de keerzijde van de munt staat een I afgebeeld met daarboven een liggende I wat de waarde van anderhalf aangeeft. Hieronder staan de initialen (GTP) van de muntmeester Georg Thomas Pauer weergegeven (afb. 44).

Afb. 43. Een koperen duit uit Zeelandia, geslagen in 1681.

Afb. 44. Een munt geslagen in 1685 in Kallmünz, onder Johan Adolph in het Graafschap Bentheim-Theklenburg-Rheda.

De tapkraan dateert uit de 16de of 17de eeuw, is 68 mm lang en heeft een conische tapplug (afb. 45).⁷⁶ Uit de 18de- of vroeg 19de eeuw dateert een messing knoop en een gemerkte en verzilverde messing engerhoed met een afmeting van 14 bij 21 mm (afb. 46).⁷⁷

Afb. 45. Een tapkraan uit de 16de of 17de eeuw.

Afb. 46. Een verzilverde messing engerhoed.

74 1-M02.

75 3-M01.

76 28-M02.

77 1-M01.

Tot slot werd na de opgraving nog een 18de-eeuws lakenlood aangetroffen uit Engeland (afb. 47). Het lakenlood is op de voorzijde voorzien van een stempel met het cijfer 22 en de letters GO, met rondom de naam THOMAS WRIGHTON. De keerzijde is incompleet, maar zichtbaar is nog wel dat hier een stempel met een huismerk en een voet op staat met daaronder de letter

Afb. 47. Een 18de-eeuws lakenlood uit Engeland.

R (en E). Dit is een bekend type

lakenlood uit Engeland. Op de keerzijde heeft oorspronkelijk ook nog de randtekst SAML. BURRIDGE TIVERTON gestaan. Identieke loden, die overigens zijn gevonden in Nederland, staan beschreven op de website www.bagseals.org.⁷⁸ Hier staat genoemd dat Samuel Burridge als lakenhandelaar actief was in de periode 1717-1731. Hij was de kleinzoon van Samuel Foot, vandaar het stempel met een voet. Na 1731 werd het stempel voortgezet door andere handelaren uit Tiverton. De naam Thomas Wrighton zou zijn gebruikt voor laken van lage kwaliteit.

Opmerkelijk is dat we uit de dorpen Grootebroek en Bovenkarspel diverse vergelijkbare keurloden kennen. Op de locatie Zesstedenweg 10-12 in Grootebroek zijn twee loden gevonden met op beide de naam THOMAS WERE & SONS, de naam van een firma die actief was tussen 1754 en 1772 in Wellington.⁷⁹ Van perceel Hoofdstraat 23 in Bovenkarspel komt een keurlood van dezelfde firma.⁸⁰

Deze vondsten kennen we ook uit andere dorpen in West-Friesland. Uit Wognum, op de locatie waar in de 18de eeuw een herberg stond, komen drie keurloden uit Tiverton.⁸¹ Op die keurloden staat een stempel met zeemeermin en de naam GEORGE OSMOND, die in 1731 de lakenhandel van Samuel Burridge overnam. De letters GO op de diverse loden verwijzen naar zijn naam. Op de andere zijde staat opnieuw het cijfer 22 en de naam OLIVER PEARD.

Deze vondsten tonen aan dat in de 18de eeuw veel laken uit Tiverton en Wellington naar Nederland is verhandeld.

78 www.bagseals.org/gallery.

79 Gerritsen 2018, 138.

80 Duijn 2018, 58 en 62.

81 Schrickx 2018, 75, 148 en 150.

5. Synthese en samenvatting

Van 8 tot 10 juli 2019 vond op de locatie Kerkbuurt 13 in Wijdenes een archeologisch onderzoek plaats. In dit rapport zijn de resultaten weergegeven van de opgraving. De onderzoeksvragen die voor het onderzoek zijn geformuleerd zijn te vinden in paragraaf 3.1; de methode van het onderzoek is beschreven in paragraaf 3.2.

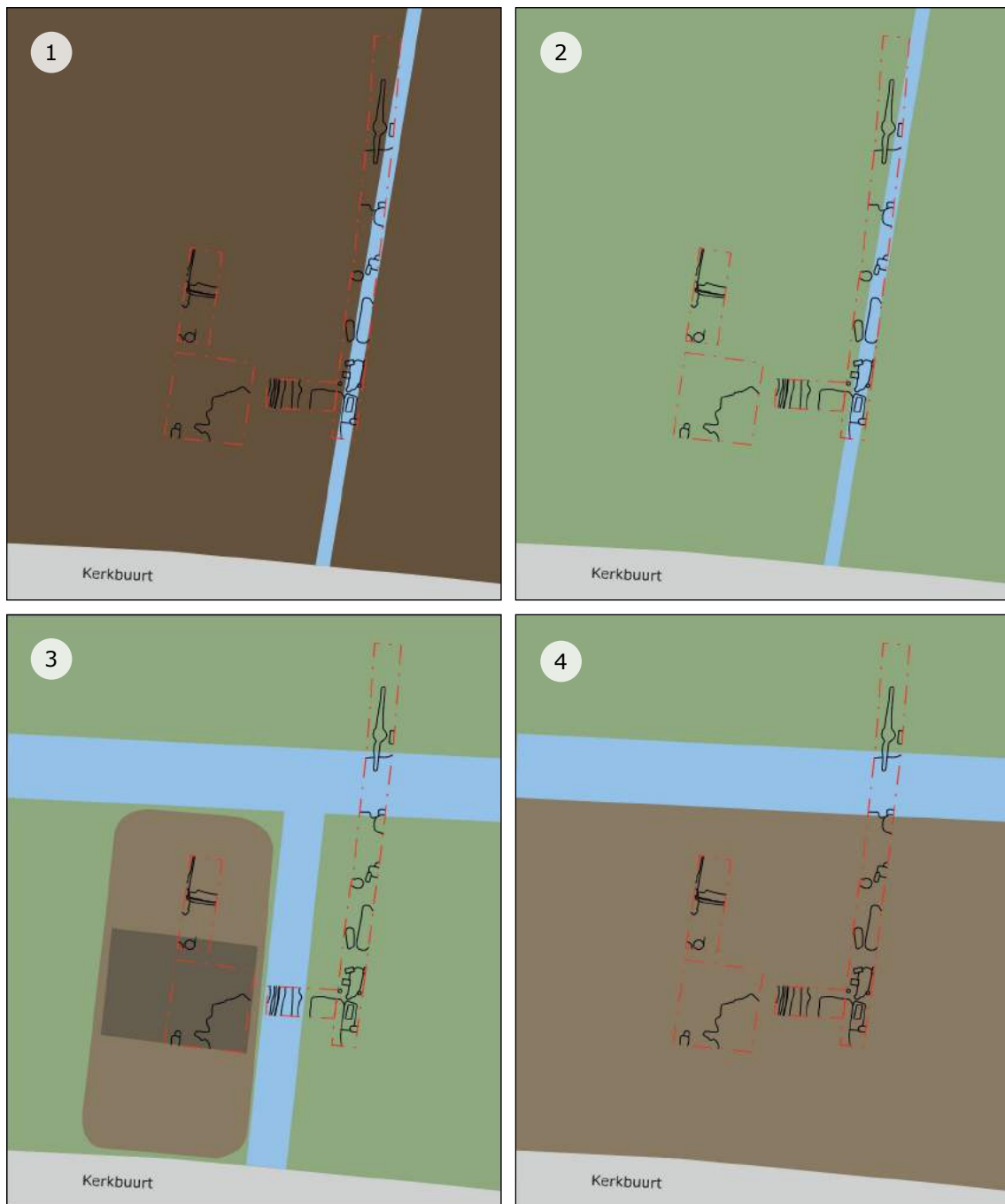
Op basis van het vondstmateriaal in de resten van een perceelsloot lijkt het erop dat het gebied waar het plangebied in ligt in de 12de eeuw is ontgonnen (afb. 48.1). Dit komt overeen met de verwachting dat Wijdenes in de 12de eeuw is ontstaan. In de loop van de 12de eeuw kreeg men last van natte voeten en werd het gebied in de eerste helft van de 13de eeuw voor het eerst opgehoogd. Aangezien geen sporen zijn aangetroffen van een huis in deze periode en de ophoging ook egaal en over een groot gedeelte van het terrein plaatsvond, wordt er vanuit gegaan dat het perceel in deze fase in gebruik was als weide- of akkerland (afb. 48.2).

In de loop van de 13de eeuw wordt ter plaatse van het plangebied wederom opgehoogd (afb. 48.3). Uit deze periode zijn vloerlagen aangetroffen, zodat gesproken kan worden van een verhoogde huisplaats of woonterp. Voor de ophoging werd grond uit de directe omgeving gebruikt. Aan de zuidzijde werd een terpsloot gegraven. Aan de oostzijde was een grote, brede sloot aanwezig die vermoedelijk diende als terpbegrenzing aan de oostzijde, mogelijk van meerdere terpen tegelijk. Uitgaande van deze begrenzingen had de woonterp een afmeting van minstens 12 bij 38 m.

Van het gebouw dat op de verhoogde huisplaats heeft gestaan werden alleen enkele vloerlagen teruggevonden. Deze lagen konden worden gevolgd over een breedte van 7 m in een noord-zuid oriëntatie. Dit wijst erop dat het huis evenwijdig lag aan de ontginningsas, aangezien een breedte van 7 m onwaarschijnlijk lijkt. In de regio West-Friesland zijn vaker middeleeuwse huizen uit de 12de en 13de eeuw aangetroffen die evenwijdig stonden aan de ontginningsas, zoals in Oosterleek, Oostwoud, Wognum en Spanbroek. Overige resten van het huis in Wijdenes werden niet gevonden. Dit kan verklaard worden doordat men in deze periode houten huizen bouwde. De huizen waren gefundeerd op houten sloffen, houten liggers of een houten plint en van deze resten blijft na sloop vrijwel niets over.

Tussen 1325 en 1400 raakt de terpsloot gefaseerd dicht en wordt een nieuwe ophogingslaag aangebracht (afb. 48.4). Of in deze fase nog een woning op het terrein aanwezig was, is onduidelijk. Hiervan zijn in ieder geval geen resten teruggevonden. Dit kan verklaard worden door de diepe verstoringen die zijn aangebracht tijdens de sloop van de verschillende gebouwen in de Nieuwe Tijd.

Op basis van historisch kaartmateriaal lijkt het erop dat in het plangebied pas in de 18de eeuw een stolpboerderij wordt gebouwd. Op de kadastrale minuutkaart uit 1824 is zichtbaar dat het een Westfriese stolp betreft. Van deze stolp werden amper sporen teruggevonden. Alleen de bakstenen waterput die vermoedelijk tussen de twee achterste vierkantpoeren stond, werd aangetroffen. De funderingsplanken van de waterput zijn afkomstig uit een boom die in 1604 is gekapt. Aangezien het hergebruikt hout is, is de waterput niet in deze fase te dateren. Op basis van het vondstmateriaal werd de waterput in de eerste helft van de 20ste eeuw buiten gebruik gesteld. Dit komt overeen met de historische gegevens dat de stolpboerderij in 1929/1930 werd gesloopt. Hierna werd een nieuw gebouw op het perceel neergezet. Hiervan werden vermoedelijk nog een poer en enkele verstoorde muurdelen teruggevonden.

Afb. 48. Een reconstructie van de verschillende fases op het perceel Kerkbuurt 13. Schaal 1 op 700. Het noorden is links. De werkputten zijn in rode stippellijnen weergegeven, met daarin de aangetroffen sporen.

1. Het veengebied wordt in de 12de eeuw ontgonnen. Aan de zuidzijde van het terrein ligt een ontginningssloot.
2. In de eerste helft van de 13de eeuw wordt het gebied egaal en grootschalig opgehoogd. Het plangebied is waarschijnlijk in gebruik als akker- of weideland.
3. In de loop van de 13de eeuw wordt het terrein wederom opgehoogd. Uit deze periode zijn vloerlagen aangetroffen, zodat gesproken kan worden van een verhoogde huisplaats of woonterp. Op basis van de vloerlagen is een reconstructie gemaakt van de locatie van een huis. Aan de zuidzijde werd een terpsloot gegraven. Aan de oostzijde was een grote, brede sloot aanwezig die vermoedelijk diende als terpbegrenzing aan de oostzijde, mogelijk van meerdere terpen tegelijk.
4. Tussen 1325 en 1400 raakt de terpsloot gefaseerd dicht en wordt een nieuwe ophogingslaag aangebracht over het hele terrein.

6. Beantwoording onderzoekvragen

Bronstijd

1. *Zijn sporen uit de Bronstijd aanwezig binnen het plangebied? Zo ja, wat is de gaafheid, datering en aard van de sporen?*

Binnen het plangebied werd slechts één spoor uit de Bronstijd aangetroffen. Hoogstwaarschijnlijk betreft het een diepe greppel.

2. *Is sprake van een nederzetting op deze locatie of heeft het gebied een andere functie gehad, bijvoorbeeld als akkerland of weidegrond?*

Binnen het plangebied is geen nederzetting uit de Bronstijd aanwezig. Wel kan worden gesteld dat het terrein in de Bronstijd extensief in gebruik was.

Late Middeleeuwen-Nieuwe Tijd (tot bouw stolpboerderij)

3. *Zijn sporen aanwezig die dateren van vóór de stolpboerderij op het perceel? Zo ja, hoe oud zijn deze sporen en wat is de functie ervan?*

Binnen het plangebied konden drie fasen onderscheiden worden voorafgaand aan de bouw van de stolp. Het betreft een ontginningsloot uit de 12de eeuw, een ophogingslaag uit de eerste helft van de 13de eeuw, een woonterp uit de tweede helft van de 13de eeuw met een terpsloot en vloerlagen en een nieuwe ophoging tussen 1400 en 1600. Van de periode 1600 tot de 18de eeuw werden geen sporen aangetroffen.

4. *Is sprake van een terpophoging uit de Late Middeleeuwen? Zo ja, wat voor materiaal is gebruikt om de huisterp op te werpen? Is de terp in één keer of in meerdere fasen opgehoogd? Zijn de zijkanten van de terp versterkt, bijvoorbeeld met plaggen? Is onder de terp natuurlijk veen aanwezig?*

In de eerste helft van de 13de eeuw wordt het terrein voor het eerst opgehoogd. Waarschijnlijk was toen nog geen sprake van een verhoogde huisplaats, maar was het gebied in gebruik als akkerland. In de tweede helft van de 13de eeuw wordt in het plangebied wederom opgehoogd en een huis gebouwd. De grond die hiervoor wordt gebruikt bestaat uit een mengeling van de natuurlijke bodem, de eerste ophogingslaag en een dunne bronstijldlaag zoals die in de profielen te herkennen waren. Dit betekent dat de grond voor ophoging uit de directe omgeving van het plangebied afkomstig is. Aan de zuidzijde van de woonterp werd een klein deel van een terpsloot aangetroffen. Aan de oostzijde was eveneens een brede sloot aanwezig. Mogelijk betrof dit een terpsloot die voor meerdere terpen diende.

5. *Vanaf wanneer was het perceel bebouwd? Is sprake van continue bebouwing vanaf dit moment tot het heden? Hoeveel opeenvolgende gebouwen kunnen worden onderscheiden?*

Op basis van het aardewerk uit enkele vloerlagen kan worden geconcludeerd dat in ieder geval tussen 1250 en 1325 op het terrein is gewoond. Aangezien de terpsloot aan de zuidzijde in ieder geval niet na 1400 is gedempt, zal deze bewoning uiterlijk tot 1400 geduurd hebben. Hierna is een nieuwe ophogingslaag op het terrein aangebracht. Verdere bewoningssporen zijn niet aangetroffen. Ook op de historische kaart van Dou uit 1651-1654 en de kaart van Govert Oostwoud uit 1723 staat geen bewoning weergegeven. Het is derhalve goed mogelijk dat het terrein tussen circa 1400 en de 18de eeuw niet meer bewoond is geweest. Het is echter ook goed mogelijk dat jongere bewoning niet werd teruggevonden door de recente verstoringen in het plangebied en de sloop van de

gebouwen die hier tot in de 21ste eeuw hebben gestaan.

6. *Wat was de aard van de bebouwing? Wat was de oriëntatie en indeling van de gebouwen?*

De aangetroffen vloerlagen van het huis dat op de terp stond kon worden gevolgd over een lengte van 7 m in een noord-zuid richting. Dit maakt het aannemelijk dat de bebouwing evenwijdig stond aan de Kerkbuurt, aangezien een huis van 7 m breedte onwaarschijnlijk kan worden geacht. Hoewel geen funderingsresten uit deze periode werden aangetroffen, kan worden aangenomen dat het in de 13de-14de eeuw om een bescheiden houten huis is gegaan.

7. *Wat was de indeling van het erf? Zijn hierbinnen verschuivingen aanwezig? Hoe ziet de percelingsstructuur eruit in deze periode?*

Zoals gezegd werd aan de zuidzijde een erfgrans aangetroffen in de vorm van een terpsloot. Aan de oostzijde was een grotere, bredere sloot aanwezig die mogelijk diende als oostelijke grens van meerdere terpen langs de Kerkbuurt.

8. *Zijn op basis van het vondstmateriaal uitspraken te doen omtrent de materiële cultuur in de Late Middeleeuwen? In hoeverre is het vondstmateriaal vergelijkbaar met soortgelijk materiaal uit de omgeving?*

Het vondstmateriaal uit de 12de en 13de eeuw bestaat voornamelijk uit lokaal geproduceerd kogelpotaardewerk en enkele importstukken uit het Rijnland. Dit komt overeen met de resultaten van andere middeleeuwse terpopgravingen in de regio West-Friesland. De hoeveelheid vondsten uit de 14de en 15de eeuw is summier. Het betreft allemaal standaard materiaal voor een gemiddeld huishouden uit die tijd, zoals kookgerei van spaarzaam geglazuurd roodbakkend aardewerk, keukengoed van grijsbakkend aardewerk en drinkgerei van steengoed uit het Rijnland.

Nieuwe Tijd (de stolpboerderij)

9. *Wanneer is de stolpboerderij gebouwd?*

Van de stolpboerderij zijn slechts enkele resten teruggevonden. Belangrijkste spoor is een waterput die op basis van dendrochronologisch onderzoek in ieder geval na 1604 is gebouwd. Op basis van historisch kaartmateriaal kan uitgegaan worden van de bouw van de stolp tussen 1723 en 1824. Aangezien ook amper vondstmateriaal uit de 17de eeuw werd aangetroffen, lijkt een datering in de 18de eeuw aannemelijk.

10. *Hoe is de boerderij gefundeerd en wat zegt dit over het oorspronkelijke uiterlijk van de boerderij?*

Binnen de werkputten werd één kleine poer van één baksteenlaag aangetroffen. Dit spoor hoort waarschijnlijk bij de boerderij die in de 20ste eeuw in het plangebied is gezet. Ten westen van de poer waren twee grotendeels verstoorde delen muurwerk aanwezig. Of deze muurdelen onderdeel waren van de stolp is niet te zeggen.

11. *Is er iets te zeggen over de oorspronkelijke indeling van de boerderij? Zijn hierin wijzigingen in de loop van de tijd opgetreden? Kunnen de oorspronkelijke functies van de verschillende ruimtes worden bepaald?*

Op basis van de locatie van de waterput kan worden afgeleid waar het vierkant van de boerderij ongeveer heeft gestaan. Waterputten bevonden zich namelijk vaak halverwege de achterste twee vierkantpoeren.

12. *Wat was de indeling van het erf? Zijn hierbinnen verschuivingen aanwezig? Zijn structuren in en rondom de boerderij aanwezig (waterputten, waterkelders, voorraadkelders, vloeren)?*

Aan de zuidzijde van het perceel werden meerdere kuilen aangetroffen met daarin botmateriaal. Mogelijk werd dit deel van het perceel gebruikt om overleden dieren te begraven. In één van de kuilen lag het complete skelet van een koe.

13. *Zijn vondsten te koppelen aan het interieur (wandtegels, nistegels, haardplaten e.d.)?*

Er is één fragment van een wandtegel op het terrein aangetroffen. De tegel dateert uit het tweede kwart van de 17de eeuw en is beschilderd met een polychroom bloemendecor. Het is een veelvoorkomend type tegel in West-Friesland.

14. *Kan vondstmateriaal aan de bewoners van de boerderij worden gekoppeld en wat zegt dit over de bewoners? Zijn vondsten aanwezig die samenhangen met het boerenbedrijf, bijvoorbeeld de productie van kaas?*

Uit de Nieuwe Tijd is weinig vondstmateriaal aangetroffen. Opvallende importstukken uit China en het Middellandse Zeegebied ontbreken. Daarnaast zijn er geen vondsten gedaan die een typische relatie met het boerenbedrijf hebben. Enkel wat bloempotten uit de vroege 20ste eeuw die in een waterput terechtgekomen zijn, duiden erop dat de bewoners bloemen of kruiden teelden.

Literatuur

Bartels, M.H. (red.), 2011. *Gezonken als een baksteen. De schipbreuk van de tjalk van de Friese schipper Karsten Hoytes op 3 november 1752*. Archeologisch en historisch onderzoek naar een gezonken vrachtaarder in het Hoornse Hop. Hoorn.

Berkel, G. van & K. Samplonius, 2007. *Nederlandse plaatsnamen: herkomst en historie*.

Besteman, J.C., 1988. The history of medieval settlement in North-Holland and the reclamation of the peat areas in archaeological perspective, in: P. Murphy & C. French (eds.), *The exploitation of wetlands*, (BAR British Series 186), 327-368.

Besteman, J.C., 1990. 'North Holland AD 400-1200: turning tide or tide turning?', in: J.C. Besteman, J.M. Bos & H.A. Heidinga (eds.), *Medieval Archaeology in the Netherlands. Studies presented to H.H. van Regteren Altena*, Assen/Maastricht.

Boon, P. 1981. *De haven van Wijdenes. Ter gelegenheid van de restauratie van de haven in 1980*. Hoorn.

Boon, P., 1986. *Tussen Hondenhemel en Munnickay. Schetsen uit de geschiedenis van Hem, Oosterleek, Schellinkhout, Venhuizen en Wijdenes*. Andijk.

Boon, P., 1991. Voorland en inlagen: de Westfriese strijd tegen het buitenwater. *West-Frieslands Oud & Nieuw* 58, 78-111.

Bult, E.J., 2011. Dateringsmogelijkheden van Pingsdorfaardewerk met behulp van de publicatie van Sanke, in: H. Clevis, *Assembled Articles 4. Symposium on medieval and post-medieval ceramics*, Zwolle, 169-190.

Chijs, P.O. van der, 1855. *Munten van Friesland, Groningen en Drenthe*. Haarlem.

Coppens, C.F.H., 2008. Plangebied Kerkbuurt 13/13a te Wijdenes, gemeente Drechterland; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek. *RAAP-notitie* 2905, Weesp.

Daalen, S. van, 2020. *Wijdenes-Kerkbuurt 13. Dendrochronologisch onderzoek*. Deventer.

Dijkhuis, B., 2019. *Over de primaire bouwfase van de kastelen van Medemblik en Wijdenes. Een mogelijke werkhypothese vanuit de analyse van primaire bronnen*. Medemblik.

Duijn, D.M., 2011. *Het verhaal van een West-Friese Wereldstad. Een onderzoek naar de opkomst, bloei en neergang van Enkhuizen tot 1800 aan de hand van archeologische en historische bronnen*. Hoorn (Masterscriptie Universiteit van Amsterdam).

Ente, P.J., 1963. Een bodemkartering van het tuinbouwcentrum 'De Streek'. *De bodemkartering van Nederland*, deel XXI. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Exaltus, R.P. & P.J. Orbons, 1996. Kasteelterrein Wijdenes, gemeente Venhuizen, Geofysisch onderzoek. *RAAP-rapport* 167.

Gawronski, J. & J. Veerkamp, 2005. Plavuizen. Amsterdamse vloeren archeologisch bekeken. In: *Amsterdam Monumenten & Archeologie* 4, 121-133, Amsterdam.

Fortuyn Droogleever, J., 1986. *De Driesteden muntslag*. Deventer, Kampen, Zwolle.

Gawronski, J. (red.), 2012. *Amsterdam Ceramics. A city's history and an archaeological ceramics catalogue 1175-2011*. Amsterdam.

Gerritsen, S., 2014. Ontgonnen, opgehoogd en bewoond. Archeologische onderzoek naar een middeleeuwse terp en een stolpboerderij aan de Spanbroekerweg 120 in Spanbroek, gemeente Opmeer. *West-Friese Archeologische Rapporten* 67, Hoorn.

Gerritsen, S. & D.M. Duijn, 2014. Een middeleeuwse terp onder een 17de-eeuwse stolp. Bouwhistorisch en archeologisch onderzoek aan de Oostwouder Dorpsstraat 69 in Oostwoud, gemeente Medemblik. *West-Friese Archeologische Rapporten* 62, Hoorn.

Gerritsen, S., 2016. Dijkmagazijnen aan de Zuiderdijk, in: *Dwars door de dijk. Archeologie en geschiedenis van de Westfriese Omringdijk tussen Hoorn en Enkhuizen (deel 2)*, Hoorn.

Gerritsen, S., M. Kossen, Y. Meijer & M.H. Bartels, 2013. Acht eeuwen wonen, werken, bouwen en sterven aan de Westfriese Omringdijk. De archeologische begeleiding van het hoogwaterbeschermingsprogramma, het onderdeel Zuiderdijk in de gemeentes Drechterland en Hoorn. *West-Friese Archeologische Rapporten* 44, Hoorn.

Kegelaar, N., 2018. *Advies bodemonderzoek. Beoordeling verkennend bodemonderzoek Kerkbuurt 13 Wijdenes*. RUG Regionale Uitvoeringsdienst Noord-Holland Noord, Hoorn.

Landview, 2011. *Bodemonderzoek Kerkbuurt 13a te Wijdenes, rapportnummer 2011360*, Hoorn.

Mulder, E.F.J. de & J.H.A. Bosch, 1982. Holocene stratigraphy, radio-carbon datings and palaeogeography of central and northern North-Holland (The Netherlands). *Mededelingen Rijks Geologische Dienst* 36(3): 111-160.

Mulder, J. & L. Dekker, 2009. *Natte daliegaten en verdrogende daliebulten in (voormalige) veengebieden*. Wageningen.

Numan, A.M., 2005. *Noord-Hollandse kerken en kapellen in de Middeleeuwen, ca. 720-1200. Een archeologische, bouwhistorische en historische inventarisatie*. Zutphen.

Reijen, P.E. van, 1979. *Middeleeuwse kastelen in Nederland*. Bussum.

Roessingh, W. & E. Lohof (red.), 2011. Bronstijdboeren op de kwelders. Archeologisch onderzoek in Enkhuizen – Kadijken. *ADC Monografie* 11, Amersfoort.

Sanke, M., 2002. *Die mittelalterliche Keramikproduktion in Brühl-Pingsdorf. Technologie-Typologie-Chronologie*, Mainz.

Schinning, F.C. & S. Gerritsen, 2017. Archeologische Quicksan. Kerkbuurt 13, Wijdenes, gemeente Drechterland. Adviesnummer 17070, Hoorn.

Schinning, F.C. & S. Gerritsen, 2019. *Programma van Eisen – Landbodems. Kerkbuurt 13, Wijdenes. Projectnummer 493*, Hoorn.

Schinning, F.C., 2020. *Evaluatierapport Wijdenes-Kerkbuurt 13*, Hoorn.

Schrickx, C.P. 2006. Het onderzoek op het terrein van de voormalige Winston bioscoop te Hoorn (campagne 2004). De opgraving op de percelen Grote Noord 4 en 6, *Verslagen van de Archeologische Dienst Hoorn 3*, Hoorn.

Schrickx, C.P., 2009. Bewoningssporen vanaf de 12e eeuw aan de Dorpsstraat van Zwaag (gemeente Hoorn). De opgraving op het perceel Dorpsstraat 66. *Verslagen van de Archeologische Dienst Hoorn 5*, Hoorn.

Schrickx, C.P., 2013. Middeleeuwse woonterpjes in Wognum. Archeologisch onderzoek op het perceel Kerkstraat 11 in Wognum, gemeente Medemblik. *West-Friese Archeologische Rapporten 55*, Hoorn.

Schrickx, C.P. & D.M. Duijn, 2017. Een 16de-eeuwse stolpboerderij op een middeleeuwse terp. Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek op perceel Dorpsweg 67 in Schellinkhout, gemeente Drechterland. *West-Friese Archeologische Rapporten 108*, Hoorn.

Steege, B.C. ter, 2018. Schaven aan de Streekweg. Een archeologisch onderzoek aan Streekweg 289-293 in Hoogkarspel, gemeente Drechterland. *West-Friese Archeologische Rapporten 117*, Hoorn.

Veldhuis, J., 2011. Boerderij het Hof, in: *Uit het Koggehuis*, Jaarboek Suyder Cogge 2012, 69-71.

Vos, P., M. van der Meulen, H. Weerts & J. Bazelmans, 2018. *Atlas van Nederland in het Holoceen*. Landschap en bewoning vanaf de laatste ijstijd tot nu, Amsterdam. Op 02-06-2020 gedownload van www.archeologieinnederland.nl.

Wagenaar, K., C. van Wallenburg, G.G.L. Steur, W. Heijink, H. de Bakker, O.H. Boersma & C. Hamming, 1987. *Bodemkaart van Nederland schaal 1 : 50.000*. Wageningen.

Zijverden, W. van, 2017. *After the deluge. A palaeogeographical reconstruction of Bronze Age West-Frisia (2000)*. Leiden.

Internetbronnen

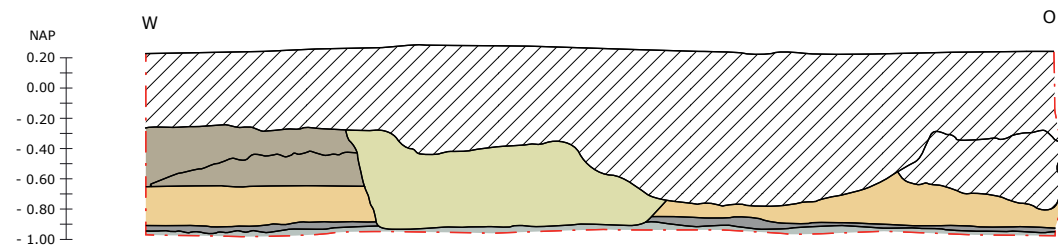
AHN3 (www.ahn.nl)

Afbeeldingen beeldbank Suyder Cogge:

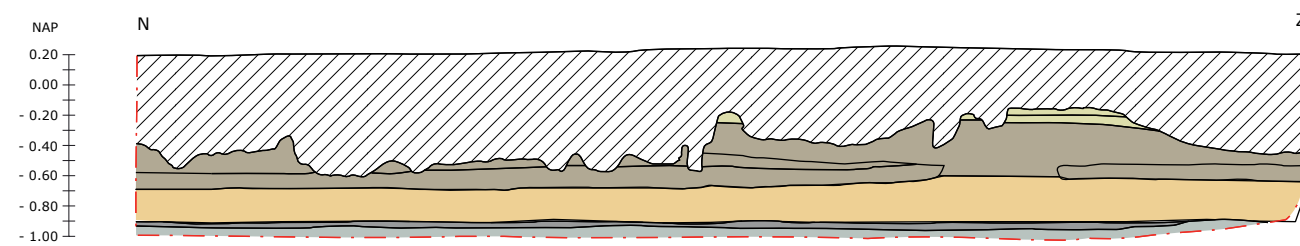
- 07140: Wijdenes 1945 verzetsgroep Sally (<https://www.beeldbanksuydercogge.nl/cgi-bin/beeldbank.pl?ident=07140&search=kerkbuurt%2013&sort=02&veld=all&bool=and&display=gallery&istart=1>)
- 09049: Boerderij "Sally" (<https://www.beeldbanksuydercogge.nl/cgi-bin/beeldbank.pl?ident=09049&search=kerkbuurt%2013&sort=02&veld=all&bool=and&display=gallery&istart=1>)
- 04041: Woonhuis familie Boon, bekend van Sally (<https://www.beeldbanksuydercogge.nl/cgi-bin/beeldbank.pl?ident=04041&search=kerkbuurt%2013&sort=02&veld=all&bool=and&display=gallery&istart=1>)

Middeleeuwse dwangburchten van West-Friesland en Alkmaar (www.dwangburchten.nl)

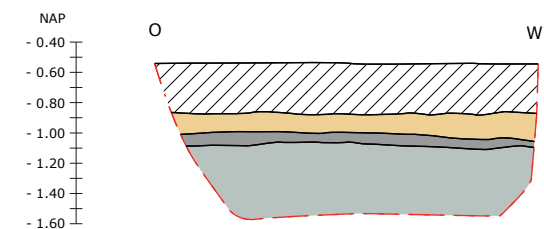
1 Noordprofiel, Werkput 1

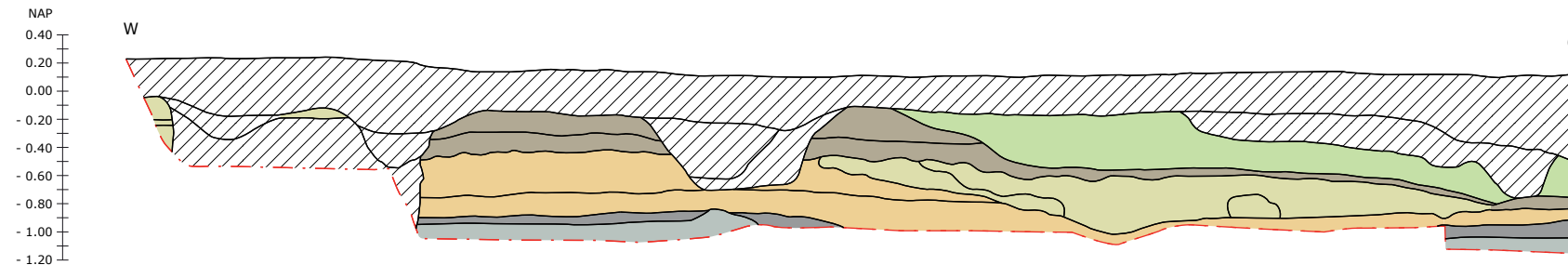
2 Oostprofiel, Werkput 1

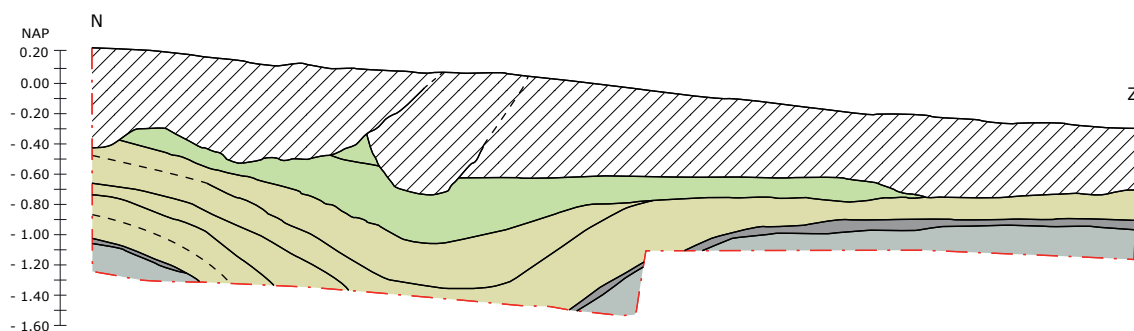
3 Zuidprofiel, Werkput 2

4 Noordprofiel, Werkput 3

5 Oostprofiel, Werkput 4

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

S08	spoornummer		natuurlijke bodem		ophoging 1400-1600
V01	vondstnummer		bronsijtdlaag		sporen Middeleeuwen
- - -	contour profiel		ophoging 1200-1250		sporen Nieuwe Tijd
1	profielnummer		ophoging 1250-1400		recente verstoring

Bijlage 2

Profielen

Gemeente Drechterland, Wijdenes, Kerkbuurt 13
 Projectnummer 493 | Archisnummer 4678742100
 Schaal 1:50 (A3)
 © Archeologie West-Friesland 2021

ISSN: 2210-4364 (print)
ISSN: 2665-9387 (online)